

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Ribač

Očrt teorije Pierra Bourdieuja pri konceptualizaciji novinarskega polja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Marko Ribač

Mentor: doc. dr. Dejan Jontes

Očrt teorije Pierra Bourdieuja pri konceptualizaciji novinarskega polja

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Očrt teorije Pierra Bourdieuja pri konceptualizaciji novinarskega polja.

Avtor prispevka novinarsko polje misli preko teoretizacije francoskega sociologa Pierra Bourdieuja. Misli ga preko treh ključnih Bourdiejevih konceptov: habitusa, kapitalov in polja. Habitus, koncept, ki opisuje notranje strukturirane sisteme shem in dispozicij posameznikov, ki jih strukturirajo okoliščine in pogoji socializacije nujno predpostavlja tudi obstoj polja ali prostora neizrečenega in nemišljenega oz. dokse. Posamezniki istega družbenega razreda so deležni podobnega kondicioniranja habitusa, kar je potrebno misliti z drugim svežnjem konceptov: kapitali. Bourdiejev prispevek k sociološki misli je nedvomno konceptualizacija kulturnega in simbolnega kapitala, ki ju avtor diplomskega dela predstavi in predlaga, kako misliti njihove relacije. Tretji ključen koncept v prispevku je koncept polja, zgodovina relacij, odnosov, med posamezniki in institucijami, ki predvideva skupno verovanje v predpostavke polja, *illusio*, predpostavlja pa tudi določeno mero tistega, čemur Bourdieu reče simbolno nasilje. Prispevek nekatere teoretske predpostavke Bourdiejeve teorije ilustrira z izvlečki empiričnih znanstvenih raziskav nacionalnih novinarskih polj, zato avtor na koncu predlaga še nekatere analitične in metodološke smernice, ki morajo nujno spremljati empirično ter statistično analizo nacionalnega novinarskega polja.

Ključne besede: Bourdieu, habitus, polje, kapital, novinarsko polje.

Sketch of Bourdieu' s theory in conceptualizing a journalistic field

The author of this diploma elaborates the journalistic field based on the theory of the French sociologist Pierre Bourdieu. He explains it through the interplay between Bourdieu's three main concepts – habitus, capital, and field. Habitus, a concept describing individual's internalized structured systems of schemata and dispositions that become deposited in persons by circumstances and conditions of one's upbringing, necessarily presupposes the existence of the field or space of the unstated and unthought-of, also called doxa. Individuals belonging to the same social class share similarly determined habitus that needs to be conceptualized by another concept: capital. Bourdieu's contribution to the sociological thought is without any doubt the conceptualization of cultural and symbolic capital that are presented in this diploma together with the author's suggestion about the relation between both notions. A third important concept is the idea of field, which is a set of historical relations, and dynamics between individuals and institutions. The field predicts common belief in field assumptions, *illusio*, and also presupposes a certain level of what Bourdieu calls symbolic violence. Some of the Bourdieu's theoretical assumptions, which are depicted in this diploma, rest on the abstracts of empirical scientific researches on national journalistic fields. At the end the author therefore proposes some analytical and methodological guidelines that need to complement empirical and statistical analysis of the national journalistic field.

Key words: Bourdieu, habitus, field, capital, journalistic field.

KAZALO

1	UVOD	5
2	HABITUS	7
2.1	Doksa	12
3	KAPITALI	16
3.1	Kulturni kapital	17
3.2	Relacije	19
4	POLJE	24
5	NOVINARSKO POLJE – nastavki za nadaljnje analize	33
6	SKLEP	37
7	LITERATURA	39

1 UVOD

Misel francoskega sociologa Pierra Bourdieuja (1930–2002) s svojo lucidnostjo, reflektivno teoretsko prakso, razvejeno sintaktično strukturo ter argumentiranim soočenjem s kanonom, na študenta, ki išče izhode iz simplifikacij postmodernističnega relativizma in akademskega ludizma, vpliva z neizogibno privlačnostjo. Eno od načel, ki je vodilo naše začetno raziskovanje v oviru predpriprav na pisanje diplomskega dela, je povzeto že v Bourdiejevem uvodu v njegovo delo *Na televiziji* (2001), to je predvsem tisto načelo, ki kategorijo novinarja označi za abstraktno entiteto, ki ne obstaja: obstajajo pa novinarji, ki se razlikujejo po spolu, starosti, izobrazbeni ravni, po svojem časopisu, po »mediju«; novinarska srenja, katere del so ti posamezni novinarji, pa je razcepljen svet, v katerem se pojavljajo konflikti, konkurenčni boji, sovražnosti itd. (Bourdieu 2001, 20). Toda pri poglobljanju v interpretacije Bourdiejeve misli smo prišli v stik z nekaterimi poenostavljenimi branji, poenostavljenimi koncepcijami, neustreznimi prevodi, ki do danes niso bili revidirani, če pa k temu prištejemo še »selektivno ignoranco« (Wacquant 1990, 677), ki spremlja Bourdiejevo delo, je sledilo le neizogibno: zakopali smo se v sociologovo teorijo. Po drugi strani nam je v roke prišel briljanten Bourdiejev odstavek iz sklepa *Moške dominacije* (2010, 131–132), kjer piše, da bi prevzeli preveliko tveganje, če bi nam objekt vsilili zunanji oziri, ki ne bi imeli nikakršnih epistemoloških utemeljitev, kakorkoli že plemeniti in velikodušni bi ti oziri utegnili biti. Da z intervencijami, ki bi jim odtegnili reflektivno analizo, ne bi proizvedli slabe znanosti, dolgoročneje pa še slabega aktivizma (Bourdieu prav tam) smo se še globlje zakopali v teorijo. Mišljenje v konceptualnih okvirih habitusa je neizogibno postalo del našega habitusa (Maton 2010, 64). Poleg tega že dolgo delimo dvom Patricie Thomson, ki pravi, da procesi korespondenčne analize, ki jo je izvajal Bourdieu, zahtevajo tako ekstenzivno potrošnjo časa kakor širok diapazon kvalitativnih in kvantitativnih metod. Antiteoretske in antiintelektualistične tendence ter spremembe v polju visokega izobraževanja pomenijo, da raziskovalci niso več privilegirani z okoljem *skholè* – podeljenim časom in ustrezno visokim financiranjem za takšne vrste raziskav (Thomson 2010, 80–81). Poleg tega se piscu pričujočega dela zdi, da ne premore dovolj statističnih temeljev, o katerih govori Thomsonova, ki bi Bourdiejev pristop pripeljali do meja, ki jih je postavil francoski sociolog. Pisca, pa tudi bralca diplomskega dela bo to potemtakem vodilo v bolj didaktično smer, kar pomeni, da bo delo priročno kot nastavek za nadaljnje analize; manj pa bo subverzivno ali kritično delo, česar bi si avtor diplomskega dela nemara celo bolj želel.

Tako se bomo v prvem poglavju osredotočili na koncept habitusa, ki mu bomo dodali še ustrezno definicijo in oris koncepta dokse, vse skupaj pa bomo vezali na sociološko relevanten koncept razreda. V drugem poglavju se bomo posvetili koncepcijam kapitalov, ki jih je razdelal Bourdieu zato, da bi mislil razlike v trajektorijah agensov ter procese reprodukcije nacionalnih skupnosti. Postavili jih bomo tudi v okvir relacij, ki so nujne za mišljenje družbene dinamike. V tretjem poglavju bomo podrobneje razdelali Bourdieujev koncept polja z *illusiom*, strategijami agensov, nekaj prostora pa bomo posvetili tudi konceptu simbolnega nasilja ter historizaciji polj. Preden bomo sklenili naše delo, bomo podali še nekaj ključnih napotkov za zaris in analizo novinarskega polja. Kljub temu, da se ne posvečamo empiričnim projektom, je za nas, ki mislimo z Bourdieujem, antinomija empirija-teorija lažna antinomija (ki pa ima povsem realne učinke), zato smo želeli na pomen, ki ga ima za nas empirično početje, pokazati vsaj z navezovanjem na določene etnografske raziskave novinarskih redakcij ter empirične raziskave novinarske prakse, s katerimi smo si pomagali pri konkretizaciji Bourdieujeve teorije, želimo pa da na določenih točkah služijo bralcu kot ilustrativni in demonstrativni pripomočki pri razlagi Bourdieujeve teorije.

2 HABITUS

Že na začetku stojimo torej pred težko nalogo. V linearnem, diahronem načinu, kot ga zahteva pisanje takšnega dela, kot je diplomsko, moramo zajeti Bourdieujev »rekurziven in spirali podoben način mišljenja« ter orisati koncepte, ki delujejo v družbenem prostoru sinhrono in ki so relacijski, sestavljeni iz 'svežnjev' družbenih vezi v različnih stanjih, utelešenih, objektiviranih, institucionaliziranih, in vsi delujejo najmočneje prav v razmerju drug do drugega (Wacquant v Bourdieu in Wacquant 2006, 39–40). Zato bi moralo biti prvo poglavje pričujočega diplomskega dela pravzaprav kakor knjiga, o kateri sanja Borgesov junak, moralo bi biti ciklično, okroglo, njegova zadnja stran bi morala biti obenem tudi prva, brati pa bi ga bilo moč v neskončnost (Borges 1984, 11). Ker moramo nekje začeti, je verjetno najbolje, da začnemo z Bourdieuevim »teoretičnim *deus ex machina*«, kot ga je poimenoval Paul DiMaggio že davnega leta 1979, ob prvih prevodih Bourdieuevih knjig v angleščino. Najbolje je, da začnemo s konceptom *habitusa*.

Habitus je »sistem trajnih in premestljivih dispozicij, strukturiranih struktur, ki delujejo kot sistem kognitivnih in motivirajočih struktur, ki so vnaprej določene, da bodo funkcionirale kot strukturirajoče strukture, se pravi kot načela, ki porajajo in organizirajo prakse in predstave« (Bourdieu 2002a, 90–91). Te strukturirajoče strukture omogočajo proizvodnjo neskončnega števila praks, ki so razmeroma nepredvidljive (kot ustrezajoče situacije), vendar tudi omejene v svoji raznolikosti (prav tam, 95). Loïc Wacquant (2006, 125–131) piše, da je habitus posredovalni pojem, ki pomaga odpraviti zdravorazumsko dvojnost objektivnosti (strukture) in subjektivnega (doživljanja), kar je način, »kako postane družba odložena v osebe v obliki vzdržljivih dispozicij ali priučenih zmožnosti in strukturiranih nagnjenj k mišljenju, čutenju in dejanjem na določene načine, kar jih nato vodi v ustvarjalne odgovore na prisile in zahteve njihovega sedanjega okolja« (prav tam, 126).

Če smo zapisali, da je habitus sistem trajnih in prenosljivih dispozicij, s katerimi agens integrira vse svoje pretekle izkušnje in s katerimi ta sistem dispozicij postane »preteklost, ki živi v sedanjosti in stremi k ponavljanju v prihodnosti« (Bourdieu 1997, 82; Bourdieu 2002a, 93), moramo razumeti tudi, da v slehernem trenutku habitus deluje kot *matrica zaznav, ocen in dejanj* ter tako omogoča izvrševanje neskončno diferenciranih nalog s pomočjo analognega

prenosa določenega števila klasifikacijskih in konceptualnih shem - lingvistične sheme so na primer en vidik tega sistema shem - ki jih je agens akumuliral v zgodnjih fazah socializacije (Bourdieu 1997, 72, 123 in 261; Wacquant 2006c, 127–128). S pomočjo ponotranjenega sistema shem, ki delujejo kot vrednotenjske in kognitivne strukture ali bolje kot praktične taksonomije opozicij, posamezniki organizirajo tako lastno percepcijo predmetov kot lastno produkcijo praks. Sheme so sistem kognitivnih in vrednotenjskih struktur, ki organizirajo vizijo sveta v skladu z *objektivnimi strukturami družbenega sveta*. Še več, te sheme zaznavanja, vrednotenja in delovanja, ki so proizvod prakse zaporednih generacij v določenem tipu okoliščin obstajanja, delujejo kot praktični operatorji, prek katerih *se objektivne strukture, katerih proizvod so, skušajo v praksah reproducirati* (Bourdieu 2002a, 161; Bourdieu 1997, 72 in 97; poudaril M. R.). Tako prostorske, objektivne dimenzije (npr. razlika med avantgardnim gledališčem na levem bregu reke Sene in buržoaznim gledališčem na desnem bregu Sene) delujejo kot delitve mentalnih struktur, ki so načelo večine sodb in ki organizirajo samo percepcijo produktov, to je opozicijo med umetnostjo in denarjem (komercialnim) oz. med »buržoazno«, »intelektualno« in »avantgardno« umetnostjo (gl. Bourdieu 1996, 161–163). To pomeni, da percepcijo in prakso, zlasti percepcijo okolja in sveta v družbi, kakršna je npr. kabilska, vodijo opozicije med mokrim in suhim, vročim in mrzlim, polnim in praznim, med nepekočim in pekočim, med temnim in svetlim, med notri (ali zaprtim) in zunaj, med moškim in ženskim, nežnim (zelenim) in grobim (suhim) /.../, medtem ko v diferenciranih družbah prakso in percepcijo vodijo praktične taksonomije, opozicije med zgoraj in spodaj, med moškim (možatim) in ženskim (Bourdieu 2003, 59), opozicije umetnost/denar, duh/telo itd. (Bourdieu 2011, 61), spekter politične levice/politične desnice, javno/zasebno, visoko/nizko, vulgarno/uglajeno (Bourdieu 2005, 36); npr. načelo, ki vodi novinarje (na manj avtonomnem polu polja) pri izbiri dogodkov pa je »načelo lova za senzacijami, za spektakularnim« (Bourdieu 2001, 17). Kot opozarja Bourdieu, so te generativne sheme praktičnih opozicij v praksi medsebojno zamenljive, opozarja pa še, da v praksi ne mobiliziramo več kot enega samega sektorja sistema shem (gl. Bourdieu 1997, 118–143; Bourdieu 2002b, 131–132 in 170–171).

Sistem shem tako generira produkte – izbire, predstave, predvsem pa prakse, ki so sistematični, a so sistematični po zaslugi zabrisane, medle, nejasne (ang. fuzzy) sistematičnosti in približne logike, ki ne vzdrži testa racionalne sistematizacije in logičnega kritizma (Bourdieu 1997, 118–124). Logika prakse ni logična. »Zato od nje ne kaže

zahtevati več logike, kot jo lahko da, in se tako obsoditi bodisi na to, da bi od nje izsilili nekoherentnosti, bodisi da bi ji vsilili nasilno koherentnost /.../«¹ (Bourdieu 2002a, 146).

Če je habitus strukturirajoč (načelo, ki organizira sedanje reprezentacije in dejavnosti, načelo *modus operandi*), je po drugi strani kot načelo zaznavanja in proizvajanja praks tudi strukturiran (od preteklih družbenih okolij, kot *opus operatum* do prakse in izbire habitusa prikladne za objektiviranje) (Wacquant 2006c, 128; Grenfell 2010, 45). To dvojnost utelešenja habitusa Bourdieu precej lucidno zariše v opombi v knjigi *Outline of a Theory of Practice*, ko zapiše, da habitus »najprej izraža rezultat organizirajočega delovanja s pomenom, ki je soroden pomenu besed, kakršna je struktura; obenem pa s konceptom označujemo tudi način obstajanja, bivanja, običajno stanje (zlasti telesa), posamič pa (pre)dispozicijo, tendenco, dovzetnost ali nagnjenje« (Bourdieu 1997, 214; poudarki v originalu).

Za Bourdieuja koncepcija Durkheima in Maussa, da so kognitivni sistemi, ki operirajo v primitivnih družbah, derivacije družbenih sistemov, kar pomeni, da so mentalne sheme, ki jih agensi uporabljajo v predrefleksivnem stanju, strukturirane tako, kakor je strukturirana družbena struktura skupine, drži tudi v bolj diferenciranih družbah, le da v bolj diferenciranih družbah homologijo med kognitivnimi in družbenimi strukturami ustvari funkcioniranje šolskega sistema (Wacquant v Bourdieu in Wacquant 1992, 12; Bourdieu 2003, 50). Torej, kabilski kmet (ali: novinar, francoski sociolog, slovenski študent) se ne odziva na »objektivne okoliščine«, temveč na okoliščine, pojmovane prek družbeno vzpostavljenih shem, ki so jih skonstruirale predhodne izkušnje in ki urejajo njegovo zaznavanje (Bourdieu v Bourdieu in Wacquant 1992, 133; Bourdieu 2002a, 165). Tako na primer habitus, ki je pridobljen v družini določa strukturiranje šolskih izkušenj (recepčijo in prilagoditev na specifična pedagoška sporočila), in habitus, ki ga preoblikuje šola, določa strukturiranje vseh naslednjih izkušenj (recepčijo in prilagajanje na sporočila sporočil kulturne industrije ali izkušenj na delovnem

¹ Prakse so zmožne dati rezultate z gledišča »logičnih« zahtev *prakse* (prav tam, 161; poudaril M.R.), logičnih zahtev, ki so logične na način praktične logike, se pravi, logike, ki je dobra za prakso, nujna in zadostna za prakso. Prakso in objektiviranje prakse je potrebno ločiti (teoretiziranje prakse implicira Austinov izraz »scholastic point of view«, ki ima svoje korenine v specifičnem položaju akademika, odmaknjena od ekonomske nujnosti ter tistega, ki ima institucionalne predispozicije, da prakso misli, in ki se lahko »umakne« iz prakse, da bi prakso mislil) (Bourdieu 1990; Bourdieu 1997, 123). Med mišljenjem prakse in prakso obstaja nekompatibilnost - preveč logike bi bilo pogosto nezdržljivo s prakso ali celo v protislovju s praktičnimi cilji prakse - enako velja za klasifikacije, ki jih izdelujemo o družbenem in političnem svetu (Bourdieu 1990, 384; Bourdieu 2003, 50; Wacquant 2006, 67). Namreč, narava prakse je takšna, da izključuje vprašanje o vzroku in razlogu prakse, resnica prakse pa je slepota za njeno lastno resnico (Bourdieu 2002a, 155).

mestu), in tako naprej, iz restrukturiranja v restrukturiranje (Bourdieu 1997, 87; Bourdieu in Wacquant 1992). Z naraščajočo pomembnostjo novinarske izobrazbe kot pogoja do vstopa v profesijo, lahko pomemben del učenja/poučevanja/dresiranja (ang. training) novinarjev opišemo kot transformacijo njihovega habitusa, re-socializacijo in re-edukacijo študentov k preprostejšim stilom pisanja, nasprotno od tistega kar dojemajo kot pre-akademski, prezahtevni in bralcu-neprijazni stili pisanja ter govorjenja, ki so značilni za univerze (Neveu 2007, 339). S tem se razpre pomemben prostor, ki fokus za stanje novinarstva premakne k univerzi in njeni vlogi v skupnosti.

Po Bourdieuju so posamezniki istega družbenega razreda, tj. razreda bioloških posameznikov na sebi, deležni istega habitusa kot sistema dispozicij, skupnega vsem proizvodom istih pogojevanj. Toda Bourdieu opozarja, da ne gre za mehanično ali robotsko reproduciranje praks, temveč za unikatno integracijo strukturiranih izkušenj, ki so statistično značilne za določene posameznike iz istega razreda: ni mogoče, da bi imeli vsi člani istega razreda (ali celo dva med njimi) iste izkušnje v istem zaporedju, a vsak član določenega razreda ima večje možnosti kot katerikoli član kakega drugega razreda, da se sooči s situacijo, ki je najpogostejša za člane tega razreda (Bourdieu 1997, 85–86; Bourdieu 1987b, 5–6; Bourdieu 2002a, 102). Sodbe in dejanja, ki pravzaprav prihajajo iz skupnosti, delimo z vsemi tistimi, ki so bili podvrženi podobnim razmeram in pogojenostim socializacije - tako je mogoče govoriti o moškem habitusu, nacionalnem habitusu, buržoaznem habitusu itn. (Wacquant 2006c, 128) - a razredni (ali skupinski) habitus posameznika, kolikor izraža ali odraža razred (ali skupino), bi morali razumeti z distinkcijo, »kot subjektiven, toda ne individualen sistem ponotranjenih struktur, skupnih shem zaznavanja, koncepcije in dejanja« (Bourdieu 1997, 86; Bourdieu 2002a, 103). Pri konstituiranju habitusa gre torej za *homološko* razmerje – tj. razmerje raznolikosti znotraj homogenosti, ki zrcali raznolikost v homogenosti, značilni za družbene razmere proizvodnje habitusov – ki združuje posamezne habituse članov istega razreda. Toda vsak sistem individualnih dispozicij je strukturna različica drugih, kjer se izraža edinstvenost položaja znotraj razreda in njegove poti - sleherna oseba, s tem da ima eno samo trajektorijo in lokacijo na svetu, internalizira enkratno kombinacijo shem (Wacquant 2006c, 128).

Bourdieu o sami družbeni strukturi, katere strukturne omejitve in sheme posameznik ponotranji tekom socializacije, ni povsem celovit in ekspliciten, kakor pri svojih temeljnih konceptih, mogoče je delno celo konfuzen, zato bi se morali temu vprašanju na kakšnem drugem mestu dodatno (hermenevitično in analitično) posvetiti. Predvsem gre po njegovem za

nekakšne objektivne okoliščine, ki jih znanost dojema preko statističnih zakonitosti (npr. »dostop do dobrin, odstotek zaposlenih, prihodkovne krivulje, možnosti dostopa do sekundarne izobrazbe, pogostost dopustov in dostopa moči, ki oblikujejo fiziognomijo družbenega okolja z njegovimi »zaprtimi« potmi, nedostopnimi »trgi« itd. (gl. Bourdieu 2002a, 102; Bourdieu 1997, 85–86). Na drugem mestu v *Praktičnem čutu* (2002a, 91 in 93) objektivne okoliščine opredeli kot s skupino ali z razredom objektivno povezanih verjetnosti oz. so strukture, značilne za določen razred eksistencialnih okoliščin obstajanja, tiste, ki prek ekonomske in družbene (zunanje) nujnosti (oblika delitve med spoloma, predmetni svet, načini porabe, odnos do staršev itn.) pritiskajo na razmeroma samostojni svet domače ekonomije in družinskih razmerij. Na tretjem mestu je to kapital ali način proizvodnje (gl. prav tam, 70), na četrtem mestu pa strukturne omejitve opredeli kot tehnične, ekonomske ter pravne, ki razmejujejo področje možnih dejanj, po drugi strani pa ga razločujejo od domnevno občnih in zavestnih izborov /.../ (Bourdieu 2002a, 79). Ne smemo pozabiti (simbolnih) struktur jezikovnega (Bourdieu 1991) in spolnega reda (Bourdieu 2010). Na tem mestu je za nas pomembneje to, da kumulativno izpostavljanje določenim družbenim pogojem vcepi v individue skupek trajajočih in medsebojno zamenljivih dispozicij, ki ponotranjijo nujnosti obstoječega družbenega okolja, zato jim Bourdieu pravi »ponotranjene zunanosti«, vpisujoč v organizem nekakšno strukturirano inercijo kot omejitve zunanje realnosti, obenem pa dopuščajo uveljavitev zunanjih sil na trajen, sistematičen in nemehaničen način, vendar v skladu s posebno logiko organizmov, v katere so inkorporirane. Gre za subjektivno ponotranjenje, ki skozi ekonomske in družbene okoliščine socializacije v agense odlaga občutek objektivnih možnosti in priložnosti, s katerimi se agensi srečujejo in na te možnosti in priložnosti v danih situacijah tudi (zanje) ustrezno odreagirajo² (Bourdieu v Bourdieu in Wacquant 1992, 130). Dvojna historičnost mentalnih struktur pomeni, da habitus kot strukturirajoča in strukturirana struktura proizvaja v praksah in mislih praktične sheme percepcije, ki vzniknejo iz utelešenja – skozi socializacijo, ontogenezo – družbenih struktur, ki same vzniknejo iz zgodovinskega dela predhodnih generacij – filogeneza (Wacquant prav tam, 139; poudarek v originalu). Jean-Jacques Gautier, dolgoletni kritik pri Le Figaru izbere literarnega kritika, ki bo pisal za časopis, zato ker brez posebne želje »govori jezik Le Figara in je sam celo tisti idealni bralec Le Figara. Če jutri v Le Figaru začnemo govoriti jezik Le Temps Modernesa ali (časopisa) Saintes Chapelles des Lettres, me ljudje ne bodo več brali in

² Naj opozorimo, da habitus ni nikoli kopija posamične družbene strukture niti ni nujno koherenten in poenoten, temveč kaže različne stopnje integracije in napetosti, odvisno od značaja in združljivosti družbenih situacij, ki so ga skozi čas sproducirale (Wacquant 2006, 128).

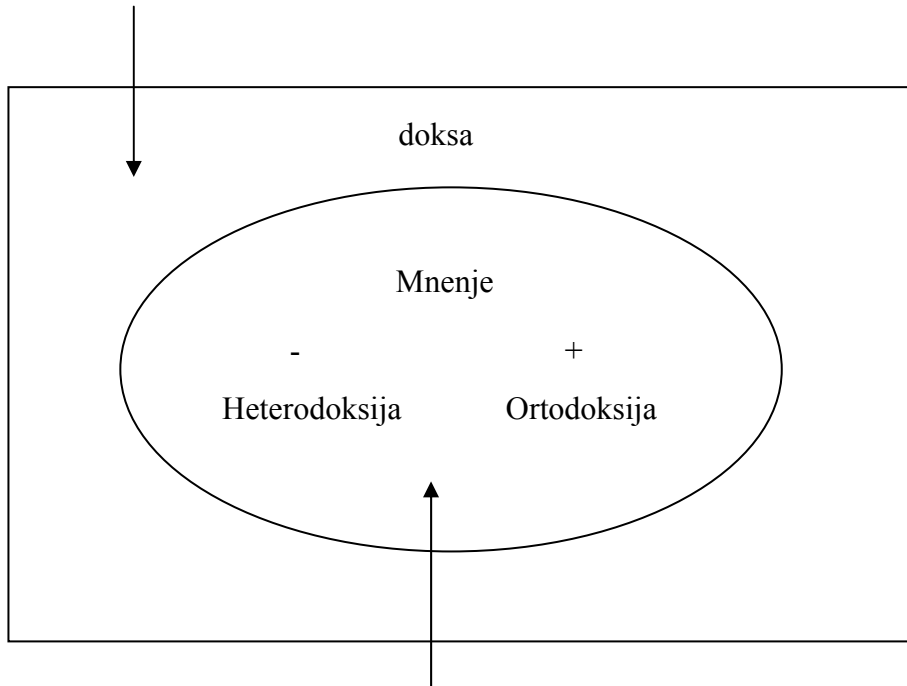
razumeli, posledično pa mi ne bodo prisluhnilo, saj bi v tem primeru predpostavljala določeno število idej ali argumentov, ki naše bralce niti najmanj ne zanimajo» (Bourdieu 1996, 165). To je tisto, čemur je Bourdieu rekel: »prilagoditev na povpraševanje ni produkt zavestne strategije, temveč rezultat strukturnega ujemanja« (prav tam, 166) med kognitivnimi shemami sodelavcev časopisa in njihovih bralcev.

2.1 Doksa

Družbeno konstituirani sistemi klasifikacije, skozi katere aktivno konstruiramo svet in ki s svojo specifično logiko reproducirajo objektivne razrede, t.j., delitev po spolu, starosti ali poziciji v odnosih produkcije, na specifičen način prispevajo k reprodukciji odnosov moči katerih produkt so, tako da zagotovijo neprepoznanje, in posledično pripoznanje arbitrarnosti, na kateri temeljijo: strukture, iz katerih so izšle, reprezentirajo kot naravne in nujne, in ne kot historične, vzpostavljen kozmološki in politični red ni dojet kot arbitraren, t.j. kot eden izmed možnih (med drugimi), temveč kot transparenten in naravni red, zdravorazumski red, ki ostane nepreizprašan (Bourdieu 1997, 164–166; Wacquant v Bourdieu in Wacquant 1992, 14; Deer 2010, 119–120). Da bi Bourdieu ustrezno opisal, kako v diferenciranih družbah ustaljeni red teži k naturalizaciji lastne arbitrarnosti, kako se svet agensom prikazuje kot zdravorazumski in samoumeven, evidenten in nedvoumen ter kako lahko *predvsem* dominirani in podrejeni reproducirajo ideje, načela in prakse, ki niso v njihovem dolgoročnem interesu, tj. kako vladani v vsaki zgodovinski epohi pravzaprav »reproducirajo vladajoče misli vladajočega razreda« (Marx in Engels 1973, 57), ter kako razumeti neprepoznanje (ang. misrecognition, fra. méconnaissance) arbitrarnosti družbenega sveta, je v svoj konceptualni aparat vpeljal star filozofski pojem *doxe* (sl. doksa). Dokso moramo v okvirih Bourdieujevega teoretiziranja shematično razumeti kot polje ali prostor neizrečenega in nepreizprašanega, nemišljenega in nediskutabilnega, neimenovanega in neanaliziranega, ki se razkriva v komplementarnem odnosu do univerzuma, polja mnenja, diskurza, argumentacije in antagonizmov. Namreč, resnica dokse je v polnosti razkrita, ko je negativno vzpostavljena v relaciji do polja mnenja, lokusa konfrontacije tekmujočih diskurzov – čigar politična resnica je lahko izražena ali ostane skrita, celo pred očmi tistih, ki v njem sodelujejo, pod pretvezo religioznih ali filozofskih nasprotij. Shematično polje dokse v relaciji do univerzuma diskurza izgleda takole:

Slika 2.1: Univerzum dokse in univerzum mnenja

Univerzum nediskutiranega (nediskutabilnega)

Univerzum diskurza, diskutiranega (argumentacije)

Vir: Bourdieu (1997, 168).

Bolj kot so objektivne strukture v determinirajoči družbeni formaciji stabilne in bolj kot se reproducirajo v dispozicijah agensov večji je obseg polja dokse, tistega kar je zdravorazumsko. *Ortodoksija* se nanaša na situacijo, kjer je arbitrarnost dokse sicer prepoznana, a je sprejeta v praksi (Deer 2010, 123). Ortodoksija, edino, eno(tno) oz. boljše, poenotujoče mnenje (ang. »straight, or rather *straightened* opinion«), ki cilja na, ne da bi mu pri tem povsem uspelo, ponovno vzpostavitev prvotnega stanja nedolžnosti dokse, obstaja zgolj v objektivnem odnosu, ki stoji nasproti *heterodoksiji*, (ta je odvisna od prepoznavanja in pripoznavanja možnosti ter - nujno - vznika tekmujočih prepričanj in verovanj, ki predpostavljata premik od praktičnega delovanja k diskurzivnim izmenjavam in vzniku polja mnenja (Deer 2010, 123), ki je z nanašanjem na izbiro – *haireisis*, herezija – možna zaradi (in z) obstojem kompetitivnih mogočih (ang. *competing possibles*) ter z eksplicitno kritiko vsote alternativ, ki niso izbrane v vzpostavljenem redu. Toda ortodoksija, sistem sprejemljivih načinov razmišljanja in govorjenja o naravnem in družbenem svetu, ki zanika heretične pripombe kot blasfemične, opravlja neko drugo, pomembnejšo nalogo, neko pomembnejšo obliko cenzure: cenzura, ki jo vzpostavlja ortodoksni diskurz, uradni način govora in

razmišljanja o svetu, zakrinkuje temeljno opozicijo med univerzumom stvari, ki so lahko izrečene in posledično mišljene ter univerzumom tistega, kar je vzeto kot naravno, zdravorazumsko (Bourdieu 1997, 165–167). Tako dokso dojemamo shematično; praktično, telesno, poetično (Bachelard) pa moramo dokso dojeti kot kvazi-popolno ujemanje med objektivnimi ter ponotranjenimi strukturami, kot ponotranjeno praktično vednost, kot predrefleksivno sprejemanje sveta, kot preprosto izvajanje reda stvari, ki je zakoreninjen v temeljnem verjetju v neposrednost in takojšnjost (ang. immediacy) struktur *Lebenswelts*, t.j. ujemanju med objektivnimi razredi in internaliziranimi razredi, družbenimi strukturami in mentalnimi strukturami, ki je temelj neizpodbitne privrženosti/predanosti (ang. adherence) ter podrejenosti vzpostavljenemu redu, in kot tak predstavlja tudi ultimativno obliko konformizma (Bourdieu 1994, 273; Bourdieu 1997, 167–170; Bourdieu in Wacquant 2006, 112). Ali drugače: »Doxa je normalnost, pri kateri je realiziranost in vikorporiranost norme tako popolna, da kot norma, kot prisila, preprosto ni spoznana« (Bourdieu 1987a, 848). V poljih »kulturne produkcije« ali »produkcije simbolnih dobrin« je doksa skupek nepreizprašanih mnenj in percepcij, ki so determinirane v *dialektiki* teh polj, ki določajo »naravne« prakse ter relativni stabilnosti objektivnih struktur, ki se reproducirajo v agensovih percepcijah in praksah, obnašanju ter ponotranjenemu »občutku za meje«, to je v habitusu, kar pomeni, da je sekundarna, specifična doksa, doksa posameznega polja (Bourdieu 2005, 37). Vzajemna prisila in delovanje polja ter habitusa utrjuje moč specifične dokse, ki se kaže skozi neprepoznano brezpogojno zavezanost »pravilom igre«, kaže se skozi »čut« za igro³ (Deer 2010, 120–122). Tako sta Ettema in Glasser že davnega leta 1989 pokazala, da novinarji pri izboru novic ne uporabljajo načel selekcije novic, ki jih pridobivajo tekom formalnega izobraževanja, ampak preprost (a tudi popreproščen) praktičen in nemetodičen »zdrav razum«, konvencionalno modrost, ki vedno izbere tisto, kar mora izbrati. Izbere s pomočjo predpostavk in prepričanj, ki so skupna vsem novinarjem v polju (ne glede na morebitne razlike v mnenju in položaju) in ki se vpisujejo v določen sistem miselnih kategorij, izraženih v sintagmah »dober/a-na-televiziji« ali »naše-gledalce-zanima« ali »on/a-

³ Novičarske vrednote v nekaterih danskih medijih so pravzaprav fleksibilno polje, na katerem kot novinarska doksa, nepreizprašana predpostavka, deluje ekskluzivnost in podobne nediskutabilne vrednote, ki brez ugovorov in avtomatsko določajo, kaj je lahko, kaj ne more biti in kaj bo objavljeno, medtem ko v sfero ortodoksije, tistega o čemer se razpravlja, argumentira in o čemer se v uredništvu strinjajo, sodi aktualnost (novost) informacije, relevantnost informacije, identifikacija (bližina upovedane vsebine gledalcem), konfliktnost in senzacionalnost (gl. Schultz 2011, 87–94; gl. tudi Willig 2013, 377).

naj-pokrije-to-zgodbo« in tvorijo ogrodje selekcije, v skladu z njihovimi kategorijami zaznavanja in dispozicijami, ki jo novinarji izvajajo v družbeni realnosti. Tisto, kar v produkcijskem procesu zbudi njihovo zanimanje, kar je v skladu z njihovimi kategorijami, zaznavajo kot pomembno, medtem ko simbolne izraze, ki bi jih morali slišati vsi državljani, odrivajo kot nepomembne oziroma nezanimive; po Bourdieuju je na delu cenzura, utelešena in simbolna cenzura, ki jo novinarji izvajajo ne da bi se je zavedali (Bourdieu 2001, 42).

Habitus kot pridobljeni sistem generativnih shem omogoča svobodno proizvodnjo vseh misli, zaznavanj in vseh dejanj, vpisanih v meje, ustvarjalni in inventiven je znotraj meja svojih struktur, ki so strnjena sedimentacija družbenih struktur, ki so ga sproducirale (Bourdieu 2002a; Wacquant 2006a, 59).

Ker si prakse prizadevajo nanovo proizvesti pravilnosti, ki so imanentne okoliščinam, v katerih je nastalo njihovo oblikovalno načelo – medtem ko se prilagajajo zahtevam, vpisanim v obliki objektivnih možnosti v položaju, kakor ga opredeljujejo kognitivne in motivirajoče strukture, ki vzpostavljajo habitus – jih ni mogoče izpeljati niti iz sedanjih okoliščin, za katere se utegne zdeti, da so jih izzvale, niti iz preteklih okoliščin, ki so proizvedle habitus, to je trajno načelo njihovega proizvodnjanja. Potemtakem se jih da razložiti samo tako, da se vzpostavi odnos med družbenimi okoliščinami, v katerih se je oblikoval habitus, ki je te okoliščine zasnoval, in družbenimi okoliščinami, sredi katerih deluje /.../ (Bourdieu 2002, 96; poudaril M. R.).

Upamo, da pojem habitusa na tem mestu nismo opisali predimenzionirano. V želji, da bi kar najbolje zajeli koncept habitusa, da bi s polnim opisom kljub omejenosti besed v opisovanju fizičnega sveta, dojeli to »spontanost brez zavesti in volje« (Bourdieu 2002a, 96), se zatekamo k pleonazmom, toda Bourdieu je habitus (po našem štetju) poimenoval najmanj na osem načinov, nekaj od teh poimenovanj smo zgoraj že izpostavili, zato čut za prakso – *praktični čut* lahko praktično mislimo tudi kot »čut za igro«: »|h|abitus kot čut za igro je družbena igra, ki jo ljudje inkorporirajo, ki je postala narava. Nič ni bolj svobodno in hkrati bolj določeno kakor igra dobrega igralca«⁴ (Bourdieu 2003, 48).

⁴ Urednik medija na Danskem: »Zame je to povezano z občutkom. Si lahko predstavljam zgodbo? Lahko vidim naslov? Potem verjamem v zgodbo« (Schultz 2011, 83).

3 KAPITALI

Struktura določenega polja je po Bourdieuju definirana s strukturo distribucije specifičnih oblik kapitala, ki so aktivni v tem polju (gl. Bourdieu in Wacquant 1992, 108). V tem poglavju se bomo posvetili osnovnim oblikam kapitalov, ki jih, tako Bourdieu, akumulirajo posamezniki v najzgodnejših oblikah socializacije, v družini, ter tistim, ki jih akumulirajo kasneje, s pomočjo okolice in v izobraževalnem sistemu.

Pred tem smo dolžni bralcu preko rahlega ovinka še minimalistično razlago pojma prakse, ki je bila osrednji objekt v Bourdieujevih delih v 70-ih letih prejšnjega stoletja. Bourdieu je prakso koncipiral kot ekonomijo praks, kjer agensi tekom življenja akumulirajo različne vrste in oblike kapitalov, jih strateško uporabijo kot orožje v bojih za družbeno mobilnost, transformacijo družbenega prostora itd. Toda tega ne smemo razumeti kot zavestnega preračunavanja in racionalnega kalkuliranja. Ekonomija praks ni enaka ekonomizmu praks! Pravzaprav je znanost »ekonomskih« praks (ekonomizem) zgolj *partikularen primer znanosti ekonomije praks* (Bourdieu 1997, 183; Bourdieu 2002a, 212; Moore 2010, 107; poudarek v originalu). Prakse oblikujejo ekonomijo, to pomeni, zasledujejo imanenten interes, ki ni omejen na ekonomski interes, saj ekonomijo praks lahko definiramo z nanašanjem na širok razpon funkcij in ciljev (Bourdieu in Wacquant 1992, 119).

Kapital je »akumulirano delo (v materializirani, t.j. objektificirani ter v »inkorporirani«, t.j. utelešeni obliki), ki potem, ko je prisvojen na osebni, tj. ekskluzivni osnovi s strani akterjev/agensov ali skupin akterjev/agensov, le-tem omogoča, da si prisvojijo socialno energijo v obliki reificiranega ali živečega dela« (Bourdieu 2004, 311; dodatek agens dodal M. R.). Bourdieu je v svojem članku Oblike kapitalov (2004) določil tri temeljne oz. tri osnovne oblike kapitalov: *ekonomski kapital*, ki je neposredno in takoj pretvorljiv v denar in je lahko institucionaliziran v obliki lastninskih pravic; *kulturni kapital*, ki mu na nekaterih mestih (gl. Bourdieu v Bourdieu in Wacquant 1992, 119) reče tudi informacijski, da bi pojmu dal njegovo celotno splošnost, ki je pretvorljiv, pod določenimi pogoji, v ekonomski kapital in je lahko institucionaliziran v obliki izobraževalnih kvalifikacij; in *socialni kapital*, sestavljen iz socialnih obligacij (»povezav«), ki je pod določenimi pogoji pretvorljiv v ekonomski kapital in je lahko institucionaliziran npr. v obliki plemiškega naziva. Na tem mestu je potrebno dodati še koncept *simbolnega kapitala*, to se pravi, kapital – v katerikoli obliki –

dokler je »reprezentiran, t.j. razumljen simbolično v razmerju do neprepoznanja in prepoznanja, in ki obenem predpostavlja intervencijo habitusa kot družbeno utemeljene kognitivne sposobnosti« (Bourdieu 2004, 311).

3.1 Kulturni kapital

Kulturni kapital, ki ga kot posamezniki pridobimo s sistematično kultivacijo senzibilnosti in se z dolgotrajno kultivacijo spremeni v načela zavesti, prevede v fizične in kognitivne dispozicije, nato pa v posamezna dejanja je »objektificiran kot *habitus* in je zato utelešen skozi pedagoško delo in realiziran v praksi« (Moore 2010, 111–113). Toda kljub temu moramo ločiti tri dimenzije kulturnega kapitala. *Utelešeni kulturni kapital*, ki ga pridobimo precej nezavedno in ki ga ne moremo prenesti (za razliko od ekonomskega kapitala ali lastninskih pravic) z darilom, zapuščino, nakupom ali menjavo, vedno pa ostane označen z najzgodnejšimi pogoji pridobivanja ter prepoznaven kot legitimna kompetenca je tesno zvezan s svojim nosilcem in zamre z njegovo smrtjo (Bourdieu 2004, 313–315). *Kulturni kapital v objektificiranem stanju* (t.j. objektificiran v materialnih objektih in medijih, kot so pisna dela, slike, spomeniki, glasbila itd.) je prenosljiv v svoji materialnosti. Objektificirani kapital je v sinergiji in posledično tudi odvisen od kulturnega kapitala v utelešeni obliki. Saj je tisto, kar je prenosljivo, zakonito lastništvo in (ali ne nujno) posedovanje sredstev (ponotranjenih dispozicij) za »potrošnjo« slike ali uporabe stroja (okus), ki ni nič drugega kot utelešeni kapital in zato predmet enakih zakonov transmisije (prav tam, 315–316). Objektifikacija kulturnega kapitala v obliki akademskih kvalifikacij, kulturni kapital, ki je akademsko sprejet z zakonsko zagotovljenimi kvalifikacijami, ki so formalno neodvisne od osebe, ki jih ima, Bourdieu definira kot *kulturni kapital v institucionaliziranem stanju*. Tako kot ekonomsko bogastvo lahko deluje kot kapital samo v razmerju do nekega ekonomskega področja, je tudi kulturna kompetenca v vseh svojih oblikah konstituirana kot kulturni kapital samo v razmerjih, ki se vzpostavljajo med sistemom ekonomske proizvodnje in sistemom proizvodnje proizvajalcev (tega oblikuje razmerje med šolskim sistemom in družino) (Bourdieu 1997, 186–187; Bourdieu 2002a, 216–217; Bourdieu 2004, 316–317). Pridobivanje institucionaliziranega kapitala vpliva tudi na transformacijo habitusa, zato ni zgolj pridobivanje objektificiranega potrdila, temveč kondicioniranje dispozicij in predispozicij, ki delujejo kot okus, vednost itd. (Moore 2010, 106).

3. 2 Socialni in simbolni kapital

Socialni (v Bourdieu /2003, 99–103/ je preveden kot družbeni) kapital je agregat dejanskih ali potencialnih sredstev, ki so povezana s posedovanjem trajnega omrežja bolj ali manj institucionaliziranih odnosov vzajemnega poznanstva in prepoznavanja – vezi ali članstvom v skupini, ki zagotavlja vsakemu od svojih članov podporo skupnostnega lastništva kapitala. Obseg socialnega kapitala, ki ga poseduje agens, je odvisen od velikosti omrežja povezav, ki jih lahko učinkovito mobilizira, in od obsega kapitala (ekonomskega, kulturnega ali simbolnega), ki se ga polasti vsak, s komer je povezan. Profiti, ki nastanejo iz članstva v skupini, so osnova solidarnosti, ki jih omogoča. To ne pomeni, da se jih kot take izvaja zavestno, to ne velja niti v primeru skupin, kot so izbrani klubi, ki so premišljeno organizirani. Namreč, reprodukcija socialnega kapitala predpostavlja nepretrgan trud sociabilnosti, nepretrgane serije menjav, v katerih je prepoznavanje nešteto krat potrjeno. To delo, ki vsebuje precejšnjo potrošnjo časa in energije ter s tem – posredno ali neposredno – ekonomskega kapitala onemogoča zavestne povezave pod prisilo, ki bi bile obenem tudi dolgotrajne (gl. Bourdieu 2003, 99–101; Bourdieu 2004, 317–320).

Po Bourdieuju je ekonomski kapital izvorna oblika vseh drugih tipov kapitala, kjer poudarja, da te transformirane, prikrite oblike ekonomskega kapitala niso nikoli v celoti zvedljive na to definicijo, saj producirajo svoje najbolj specifične učinke samo v obsegu, kolikor prikrivajo (ne nazadnje tudi pred svojimi imetniki) dejstvo, da je ekonomski kapital njihova izvorna oblika oz. izvorna oblika njihovih učinkov⁵. Toda sam »ekonomski« kapital ne more delovati, če ga ne pripoznajo na račun rekonverzije, ki naredi pravo načelo njegove učinkovitosti nerazpoznavno. Bourdieu sledi tu Pascalovski temi, ki predpostavlja, da nobena arbitrarna moč, nobeno nasilje ne deluje, če se ne zakrinka, če ne skrije svoje moči, če nasilja in predvsem svoje arbitarnosti ne mistificira (Bourdieu 1993, 25). V denarni ekonomiji, ali bolje, v ekonomiji, kjer se dejavnosti merijo po nedvoumnem merilu denarnega dobička, kjer se dejavnosti lahko usmerijo izključno k ekonomskemu cilju, so po Bourdieuju najsvetejše stvari vzpostavljene *negativno* kot simbolne, torej v smislu, ki ga včasih privzame ta beseda, kot da je brez konkretnega in materialnega učinka, skratka, so *brezplačne*, se pravi nesebične in tudi nekoristne. Simbolni kapital je ta *zanikani kapital*, ki ga prepoznamo kot legitimnega,

⁵ »Toda, kot obstajajo nekatere dobrine in storitve, ki jim ekonomski kapital omogoča takojšen dostop brez dodatnih stroškov; druge lahko pridobimo le s pomočjo socialnega kapitala in socialnih obligacij, ki ne morejo delovati v primernem trenutku, če niso bile ustanovljene in ohranjene zelo dolgo /.../« (Bourdieu 2004, 320–321).

torej tisti, ki se ga kot kapital tudi pripozna (Bourdieu 1997, 176–177; Bourdieu 2002a, 202). Simbolni kapital pa je prav tako (kot ostale oblike kapitalov) preoblikovana, spremenjena in posledično *zakrinkana* oblika materialnega ekonomskega kapitala. Svoje učinke pridobiva le v kolikor zakriva dejstvo, da izvira v »materialnih« oblikah kapitala - v kolikor zakriva svojo instrumentalnost, zainteresiranost in se kaže kot nezainteresiran (Moore 2010, 103–104). A pomembneje je to, da ti »nekoristni« predmeti (ki so utemeljeni »sami v sebi«), lahko veljajo kot *orodja demonstracije oblasti z razkazovanjem* (»objektivna razmerja moči se rada reproducirajo v razmerjih simbolne moči«, pravi Bourdieu 2003, 91), kot simbolni kapital, primeren, da prispeva k svoji lastni reprodukciji, namreč k reprodukciji in uzakonitvi veljavnih hierarhij. Kopičenje materialnih bogastev (še bolj pa njihova demonstrativna poraba) in vse druge *vidne* rabe znamenj bogastva je tako lahko le eno izmed sredstev kopičenja simbolne oblasti kot *oblasti, ki zagotavlja pripoznanje lastne oblasti*. Presežek akumulacije kulturnega in socialnega kapitala, predvsem pa kadar agensi ne uspejo prepoznati arbitrarnosti tega presežka in akumulacije, pomeni, da tudi ti obliki več kot očitno privzemata obliko simbolnega kapitala (Bourdieu 1997, 183; Bourdieu 2002a, 228–229; Bourdieu in Wacquant 1992, 119). »Zakaj *Der Spiegel*? Ker je to nekakšen Olimp novinarstva« (Novinar nemškega časopisa Bild v Meyen 2011, 17). Simbolni kapital ni izračunljiv po formuli vsi kapitali minus ekonomski, saj lahko agensi materialni kapital pretvorijo v simbolni, ki pa je sam pretvorljiv (nazaj) v materialni kapital⁶.

3.2 Relacije

Kapitali niso statični koncepti niti statične lastnosti agensov (Thomsonova /2010, 68/ pravi, da so kapitali tako proces znotraj polja kot produkt polja). Kakor pri kondicioniranju podobnih habitusov, ki so statistično vezani na razrede tako so tudi selekcija produktov, preference, okus in izbire povezani s posameznikovim ozadjem, okoljem, »miljejem«, ki si jih deli s tistimi, ki so bili socializirani v podobnih okoliščinah. Kot opozarja Moore, pri izbiri, in preferencah ne gre za izbiro in preferenco istih produktov, temveč za isto kulturno logiko selekcije (in averzije do) neskončnega števila produktov in artefaktov – princip selekcije je torej generativen, ne determinističen (Moore 2010, 107). Strukturiranost in količina kapitalov

⁶ Ta dvojni polovični obrat, ki vodi nazaj na izhodišče, Bourdieu pokaže v Praktičnem čutu I na nekem manj pomembnem mestu, a ima prepletenost lahko (za agensa v empiričnem svetu) večje implikacije kot se zdi. Npr. osamitev je grozna kazen in ni samo simbolna, prav tako pa nekdo lahko požanje slavo, če zaradi ugleda nekaj kupi za pretirano visoko ceno in s tem pokaže, da »je tega zmožen« (Bourdieu 2002a, 204–205).

sta v preferencah posameznikov tesno zvezana z generativnim načelom, ki smo se mu posvetili v prvem delu, habitusom, oboje pa je v korelaciji skupinami razredov, kjer med izbirami, nepreizprašanimi preferencami, ocenjevanjem in zaznavanjem itd. habitus daje prednost izkušnjam, ki ga bodo po vsej verjetnosti okrepile, na enak način pa zavrača informacije, ki bi lahko postavile pod vprašaj že nakopičene informacije, če bi jih morebiti naključno ali s silo izpostavili takšnim informacijam, kot skuša na enak način »brez nasilja, brez spretnosti, brez dokaza« izločiti vsa »čudaštva« (»to ni za nas«), ker so nezdružljiva z objektivnimi okoliščinami (Bourdieu 2002a, 95). Zato je Bourdieu habitus opisal tudi kot »neizbrano načelo vseh 'izbir'« (Bourdieu prav tam, 104), ki si skuša prek sistematičnih »izbir« med najpogostejše obiskovanimi kraji, dogodki in ljudmi zavarovati pred krizami in kritičnimi izzivi, tako da si zagotovi okolje, kateremu je kolikor mogoče prilagojen že vnaprej in si s tem okrepi svoje dispozicije (Bourdieu 1997, 85–87; Bourdieu 1987b, 5). Dispozicije, pridobljene na takem položaju, implicirajo prilagoditev temu položaju, implicirajo nezavedni in telesni (Goffmanov) »sense of one's place«, zaradi česar se določeni ljudje »skromno« držijo svojega mesta, drugi pa »ohranjajo razdaljo«, »se držijo svojih«, »se ne bratijo« (Bourdieu 2003, 82–83). Bourdieu bi torej vprašal: kako študentje izberejo časopis? Zakaj gredo ljudje določenih dispozicij k točno določenemu časopisu? Ali zakaj je za novinarje kulturnega programa na javni televiziji ne(za)misljivo, da bi pristali pri tabloidu? Odgovor leži v dognanju, da dispozicije agensa pravzaprav predhodijo njegovi poziciji? Šele takrat, ko je posamezen agens na dotični poziciji, lahko tam vidimo tudi dispozicije, ki so smiselne za to pozicijo (gl. Bourdieu 2012, 104–106). Če Bourdieuja v tem kontekstu ustrezno obrnemo in parafraziramo, lahko z njim rečemo, da gre »kapital h kapitalu« in da je časopis »prej izbran, kot da bi izbiral«, saj »vrednost njegovih piscev prispeva k njegovi vrednosti – tako kot časopis prispeva k njihovi« (vsi citati v Bourdieu 2012, 106).

Tako je družbeni svet strukturiran kot razmeroma stalen univerzum položajev v družbenem prostoru, ki so bodisi posledica eksistencialnih okoliščin (kot je učinek prostorske segregacije) bodisi so proizvod strateških namer (kot je izogibanje »slabi družbi« ali »neprimernim knjigam«), odgovornost zanje pa pripada odraslim, ki so se sami oblikovali v enakih okoliščinah⁷ (Bourdieu 1987b, 5; Bourdieu 2002a, 95 in 102–104, Bourdieu 1997, 85–87; Bourdieu 2003, 82–83).

⁷ Na tem mestu moramo odpreti še eno opombo, s katero bi v popolnosti poskušali razložiti relacijski način misli Pierra Bourdieuja. Za relacijski način je »družbena realnost« percipirana kot struktura, niz trajnih objektivnih odnosov, prostor pozicij, ki so druga drugi zunanje in ki so definirane z relativno medsebojno distanco, toda z

Ko Bourdieu govori o pretvorbi oz. konverziji ene vrste kapitala v drugo, pravi, da koncept trošenja nima nobenega pomena v splošni znanosti ekonomije praks. Univerzalni ekvivalent, merilo vseh ekvivalentov, ni nič drugega kot delovni čas (v najširšem smislu); pri teoretiziranju konverzij kapitalov moramo upoštevati tako akumuliran delovni čas v obliki kapitala kot tudi delovni čas, potreben za njegovo transformacijo iz enega tipa v drugega. Kakor konverzija iz ekonomskega v socialni zahteva pozornosti in čas, tako tudi konverzija ekonomskega kapitala v oblike kulturnih kapitalov, zahteva kumuliranje kapitala s porabo časa in z uporabljivim časom, ki mu je na razpolago: »profite enega področja nujno poplačajo stroški na drugem« (Bourdieu 2004, 321). Torej: »Prakse nikoli ne nehajo ubogati ekonomske logike, niti tedaj ne, kadar dajejo popoln vtis nesebičnosti, ker se izmuznejo logiki »ekonomske« koristi (v ožjem smislu) in so usmerjene k nematerialnim vložkom« (Bourdieu 2002a, 211). Toda Bourdiejeva koncepcija ne bi bila popolna, če je ne bi odprli še za dodatno dimenzijo: dimenzijo moči. Vsako polje, kjer akumulacija simbolnega kapitala prinese prednosti (polja kulturna produkcije) pomeni, da je v polju reproduciran sistem neenakih (razrednih in oblastnih) odnosov, ki so značilni za ekonomsko polje, ter tako producira temeljno strukturo družbene neenakosti. Toda polja kulturne produkcije se, kljub homologni strukturi neenakosti in odnosov moči, distancirajo od ekonomskega polja po tem, da so specifični kapitali, ki so v teh poljih predmet aspiracij, predmet akumulacije in logike, ki deluje po obrnjeni shemi, so »ekonomsko polje obrnjeno na glavo« (/ang. »an economic field turned upside down/; Bourdieu 1996, 81–85; Moore 2010, 103–104).

Dodamo, da se kakor nepreračunljiva generiranja habitusa, tudi konverzije kapitalov ne dogajajo z operacijami racionalnega in zavestnega preračunavanja agensov, temveč z operacijami, ki so lahko ekonomsko povsem neracionalne, saj so izšle iz struktur, ki jih pomagajo reproducirati. Nikakor se ne moremo strinjati z zgodnjimi slovenskimi

odnosi, ki so v vsakdanji izkušnji pogosto nevidni ali zakriti. S t(akšn)je znanstvene pozicije tako ne obstajajo »družbeni razredi« (kot jih razumejo realistična ali substancialistična in empiricistična tradicija), ampak obstaja le družbeni prostor. Ker razredi niso dani v stvareh samih, gre v relationalni konceptualizaciji razreda predvsem za izris, tj. simbolni in teoretski razrez, skupin, ki jih damo na papir. Razredov na papirju (analitičnih konstruktov) tako ne smemo videti kot dejanskih objektivnih entitet v realnem družbenem prostoru. Teoretični razred (»razred na papirju«), skonstruiran v razlagalne namene, moramo misliti kot možen oz. mogoč dejanski razred ali kot možnost dejanskega razreda, čigar enote, konstituenti, deli, dimenzije lahko pridejo skupaj in so lahko mobilizirani na podlagi njihovih podobnosti (interesov in dispozicij), a so mobilizirani zgolj za ceno političnega dela. Gibanje od verjetnosti k dejstvenosti, od teoretičnega do praktičnega razreda ni nikoli dana. Načela videnja in razdelitve družbenega sveta, ki so na delu, ko konstruiramo teoretske razrede, morajo tekrovati v realnosti z ostalimi načeli (etničnimi, nacionalnimi, rasnimi in konkretnije s poklicnimi, skupnostnimi, lokalnimi delitvami in boji), teoretična konstrukcija družbenega prostora pa definira meje (oz. zmožnosti in verjetnosti) kakršnegakoli poskusa, da bi teoretske razrede tudi dejansko preobrnili v realne (Bourdieu 1987b, 3–7; Bourdieu 2002a, 235–245; Bourdieu 2003, 61–62).

interpretacijami Bourdieuja, ki naj bi opredeljeval »posameznike kot sebične posameznike v odnosih konkurence, ki sproža med njimi napetosti in konflikte« (Škerlep 1998, 33). Šolski dobiček iz izobraževalnega delovanja je odvisen od družinske transmisije kulturnega kapitala (najbolj skrite oblike dedne transmisije kapitala), ki je bil predhodno investiran v družini, prav tako je prosti čas, čas osvobojen ekonomske nujnosti, ki ga omogoča družina, predpogoj akumulacije kulturnega, kakor lahko različni posamezniki pridobivajo zelo neenake profite iz družbenih vezi ob relativno enakovredni količini (ekonomskega ali kulturnega) kapitala⁸ (gl. Bourdieu 1993, 26–28; Bourdieu 2003, 100–102; Bourdieu 2004, 313–315). Pridobivanje socialnega kapitala v zgodnji mladosti ni sebično, preračunano dejanje - širjenje socialnih mrež lahko poteka zelo preračunljivo, a socialne mreže, posebej tiste, ki so bile pridobljene v zgodnejših fazah življenja, ne morejo biti ustvarjene zgolj po neki matematično preračunljivi logiki. Ravno ti spontani in nezavedni dobički, ki jih lahko generirajo višji razredi v prid lastne reprodukcije in ne da bi si za to zavestno prizadevali, so napeljali Bourdieuja, da je konceptualiziral druge in drugačne oblike kapitala, ki jih lahko akumuliramo, zato, da bi si pridobili prednosti v vsakdanjih praksah⁹ (gl. Bourdieu 2004).

Tako se literarno polje (z nujno prepletenostjo polja založnikov) po notranji inertni logiki naprimer cepi v dva (relativno) avtonomna pola, kjer na enem prevladuje ekonomska logika čimvečjega dobička, na drugem pa simbolni dobički ter potrditev malega kroga svojih kolegov-pisateljev, pesnikov (gl. Bourdieu 113–154). Številna polja (kot so npr. polja kulturne produkcije) zagotavljajo uspeh in pripoznanje samo tistim, ki se razlikujejo z neposredno podobnostjo investicij, dokazom iskrenosti in pripadnosti, ključnim principom

⁸ Bourdieu gre še dlje, ugotovi da, kolikor bolj je uradna transmisija kapitala prepovedana ali ovirana, bolj postanejo učinki skrivne cirkulacije kapitala v obliki kulturnega kapitala odločilni za reprodukcijo družbene strukture (Bourdieu 2004, 322).

⁹ Nikakor se ne moremo strinjati niti s Petrom Stankovičem (1999, 238), da je »pri oblačenju glavni motiv meščanstva distanciranje, želja pokazati, da jim za razliko od delavcev, ni potrebno skrbeti za vsak frank, ki ga napravijo«. S pomočjo in zaradi habitusa, ki je bil generiran v višjih plasteh družbene strukture, se odličnost ali distingviranost vzpostavi kot »naravna«, kot uveljavitev različnosti, ne da bi jima bilo treba to hoteti, si za to posebej prizadevati – kar pomeni, da odličnost in distingviranost nista *prizadevanji* za odličnost in distingviranost, saj je prizadevanje za odličnost negacija odličnega vedenja: ker priznava manko in izraža zainteresirano prizadevanje in ker sta zavedanje in refleksivnost vzrok in hkrati simptom umanjkanja takojšnje prilagoditve položaju, tako značilne za virtuoza (Bourdieu 2003, 16–17 in 89; Bourdieu 1988, 783). Investicij v nematerialne ali »duhovne« stvaritve ne smemo percipirati kot preračunano zasledovanje zaslužka, ampak prej kot nekaj, kar je doživeto v smislu logike emocionalne investicije, tj. kot vključenosti, ki je hkrati nujna in nesebična, strategije, ki onstran slehernega preračunavanja in v iluziji najbolj »avtentične« iskrenosti proizvedejo habitus, ki je objektivno usklajen z objektivnimi strukturami (Bourdieu 2002a, 106). Ali kot pravi Bourdieu: »Bilo bi popolnoma zmotno opisovati izbire habitusa, ki vodijo umetnika, pisatelja ali raziskovalca k njegovemu naravnemu prostoru (subjektu, stilu, načinu itd.) v smislu racionalne strategije in ciničnega preračunavanja. /.../ Nedolžnost je privilegij tistih, ki se gibljejo na svojem področju delovanja kot ribe v vodi« (Bourdieu 2004, 320).

določenega polja (Bourdieu 1996; Bourdieu 2002a 106; Bourdieu 2004). Tako odpade cinično preračunavanje, ki na dolgi rok na najbolj avtonomnih polih najbolj ezoteričnih polj *de facto* ne more biti produktivno, kaj šele profitabilno.

Na tem mestu smo sklenili Bourdieujevo artikulacijo posameznikove socio-psihološke strukturiranosti, zato moramo k njegovima konceptoma habitusa in kapitala, da bi krog popolnoma sklenili, dodati le še naslednje ugotovitve: kakor habitus ni samozadosten mehanizem za generiranje dejanj in se pokaže zgolj v dialektiki z določeno situacijo (deluje kot vzmet, ki potrebuje zunanji sprožilec) ter producira prakse in diskurze zgolj v relaciji do določenih struktur (Bourdieu in Wacquant 1992, 135; Bourdieu 2011, 64; Wacquant 2006c, 129), tako je tudi akumulacija raznolikih oblik kapitalov zastavek bojev v polju; tisti, ki akumulirajo več in v svoj prid uporabijo raznolike oblike kapitalov lahko pridejo do prednosti, uspehov, boljših pozicij, izvajanja vpliva in posredovanja moči v polju (Thomson 2010, 69; gl. tudi Bourdieu in Wacquant 1992, 98). To pomeni da, ker kapital obstaja in funkcionira v odnosu do posamičnega polja in ker habitusa ne moremo obravnavati ločeno od teh istih posamičnih »polj«, se bomo konceptualizaciji polja posvetili v naslednjem poglavju diplomskega dela.

4 POLJE

Po Bourdieju so se v visoko diferenciranih družbah v specifičnih zgodovinskih, političnih, ekonomskih in epistemoloških pogojih konstituirala strokovna in specializirana področja delovanja (da bi povedanemu odvzeli teleološkost, moramo povedati, da določena polja lako nehajo delovati ali pa v določenih družbenih prostorih niti ne vzniknejo). Družbeni prostor diferenciranih nacionalnih skupnosti, je po Bourdieju tako skupek relativno avtonomnih sfer, relativno avtonomnih mikrokozmov ali polj¹⁰, ki sovpadajo s pojavitvijo nacionalnih držav in kapitalistične delitve dela. Bourdieu je v Franciji tako uspel tematizirati dimenzije procesov konstituiranja ekonomskega, političnega, umetnostnega (Bourdieu 1996), znanstvenega (Bourdieu 2012), izobraževalnega, novinarskega (Bourdieu 2001), pravnega (Bourdieu 1987a), religioznega in filozofskega polja (Wacquant 2006a, 57; Thomson 2010, 68). Vsak tak delno totaliziran prostor objektivnih odnosov ima svojo specifično logiko delovanja in nujnosti, ki so ireduktibilne na logiko in nujnosti, ki so konstitutivna in regulirajo druga polja. Prav tako ne moremo logike in delovanja posameznega polja razumeti zgolj skozi (polju zunanjo) prizmo societalne logike kapitalizma, moderne ali postmoderne (ta proces je opisan v knjigi *The Rules of Art*). Zunanje določitve, ki determinirajo agense, situirane v določenem polju (intelektualnem, umetnostnem, političnem itd.), nanje vplivajo skozi specifično mediacijo/posredovanje specifičnih oblik in sil *polja*, ki so ireduktibilne tako na družbeni prostor kot na ostala polja v tem prostoru. Sleherno polje predpisuje svoje posebne vrednote in ima svoja lastna regulacijska načela, »kakor prizma lomi zunanje sile v skladu s svojo notranjo strukturo« (Wacquant 2006a, 57). Posledično to pomeni, da bolj kot je polje »pomembno«, bolj avtonomno kot je, bolj je polje agensom sposobno vsiliti svojo specifično logiko, (ki je) kumulativen produkt specifične zgodovine poteka, konstitucije in transformacije polja, in je relativno neodvisna od (zunanjih) ekonomskih determinant (kapitalističnega) sistema (gl. Bourdieu in Wacquant 1992, 97 in 105–106; Wacquant 2006a, 55–57). Polja so oblikovana v skladu s pravili, ki jih regulirajo – imajo svoja pravila, svojo zgodovino, svoje zvezdnike in zvezdnice, svoje legende, staroste, svojo védnost (Thomson 2010, 69) in svoje hierarhije (prav tam, 74).

¹⁰ Takšen opis ne implicira, da je družba sestavljena zgolj iz »polj«, niti da je katerakoli družbena enota ali organizacija percepirana kot »polje« (Neveu 2007, 338).

Koncept polja kot vzorčen sistem oz. mreža objektivnih sil zahteva primarnost objektivnih odnosov nad posamezniki: »Sistemi odnosov so neodvisni od populacije, ki jih ti odnosi definirajo« (Bourdieu in Wacquant 1992, 106), struktura polja pa določa tako oblike, ki jih lahko predvidevajo vidni odnosi interakcije kot samo vsebino izkušnje, ki jo agensi imajo o teh interakcijah (Bourdieu 1992, 192). Pozicije so v svojem obstajanju in določitvah, ki jih vsiljujejo agensom in institucijam v polju, objektivno določene s sedanjo in potencialno situacijo v strukturi distribucije moči (ali kapitala), čigar posedovanje narekuje dostop do specifičnih dobičkov, ki jih polje omogoča akumulirati, obenem pa so pozicije določene z objektivnimi odnosi do ostalih pozicij - dominacija, podreitev, homologija itd. (Bourdieu in Wacquant 1992, 97). Po fizikalni analogiji to pomeni, da je polje kot relacijska konfiguracija s specifično težnostjo, ki jo vsiljuje vsem predmetom in agensom, ki vstopijo vanj, podobno magnetnemu polju, individuum pa je kot elektron, emanacija polja, ki deluje s silo privlaka in odbijanja (Bourdieu 1992; Bourdieu in Wacquant 1992, 106; Wacquant 2006a, 57), elektron, ki mu v knjižici *Na televiziji* Bourdieu (2001, 48) reče »epifenomen neke strukture, izraz nekega polja«. Po drugi strani pa agensi niso delci (ang. particles), ki bi jih zunanje sile mehanično porivale in vlekale sem in tja. So tudi nosilci kapitala in kapitalov, s pomočjo katerega se orientirajo, odvisno od trajektorije in pozicije, ki jo okupirajo v polju, k ohranitvi distribucije ali k subverziji distribucije teh kapitalov (Bourdieu in Wacquant 1992, 98–108). Bourdieujev intersubjektivistični pristop k analizi družbe kritizira redukcionistično subjektivistično predpostavko, da se družbeni svet kaže zgolj v neposrednem delovanju in interakcijah med posamezniki (gl. Bourdieu 2003, 82), prav tako pa kritizira psihologizacijo razumevanja družbenega sveta: »Osredotočanje na prostor relacij, v katerih se agensi gibajo, implicira radikalen beg/rez od filozofije zgodovine, ki je vpisana v navadno ali pol-znanstveno rabo navadnega jezika ali v navade mišljenja povezane s političnimi polemikami, kjer za vsako ceno iščemo ljudi, ki so odgovorni (za najboljše in najslabše kar se zgodi)« (Bourdieu 1992, 192). Toda polje ni preprosto mrtva struktura, niz »praznih mest«, na katera se uvrščajo avtomatoni, ki delujejo mehanično, temveč *prostor dejavnosti*, ki kot tak obstaja do take razsežnosti, da igralci, ki verjamejo vanj, vstopijo in si dejavno prizadevajo za nagrade, ki jih ponuja¹¹. Tisti, ki v polju dominirajo, so na in v položaju, kjer lahko pravila

¹¹ Po analogiji z eksplikacijo pravnega polja (gl. Bourdieu 1987a, 814-815), ki ima relativno avtonomijo in je heterogena struktura, v kateri potekajo boji, tekmovanje za oblast, hierarhije, profesionalna konkurenca, antagonizmi stališč, heterogenost interpretacij ter pluralizem interesov (prav tam), moramo novinarje videti manj kot hegemonске vcepljevalce ideologije, ki so vodljive lutke brezbržnih lastnikov in politikov, bolj pa kot agense določenega razreda – verjetneje srednjega (Meyen 2011, 13) ter frakcij nižjega in redkeje nižjih frakcij buržoazije - katerih habitusi so prilagojeni gledalcem, bralcem, poslušalcem, ki jih spremljajo: »Televizija je prilagojena mentalnim strukturam občinstva« (Bourdieu 2001, 40), sami pa prej nastopajo »kot glasniki

polja usmerijo k temu, da jim priskrbijo prednosti, njihove strategije so povezane z utrjevanjem kontinuitete, identitete in reprodukcije, toda v polju se tudi (ali še posebej) agensi na najvišjih mestih soočajo z odporom, trditvami, »političnim« ali drugačnim nasprotovanjem dominiranih, čigar interesi ležijo v diskontinuiteti, prelomu, razliki in revolucioniranju (Bourdieu in Wacquant 1992, 10; Bourdieu 1996, 157–158; Wacquant 2006a, 59). Polje je hkrati prostor konfliktov in tekmovanj, v katerem se agensi spopadajo bodisi za transformacijo bodisi za ohranitev njegove meje in obliko, odvisno od položaja, ki ga zasedajo v tem prostoru, pri čemer gre za analogijo z bojiščem, kjer se udeleženci kosajo za vzpostavitev monopola nad vrsto efektive kapitala na njem, za izboljšanje lastne pozicije, transformacijo pravil polja ali vsilitev načela hierarhizacije, ki je najbolj naklonjena njihovim lastnim produktom – za kulturno oblast v umetnostnem polju, za znanstveno oblast v znanstvenem polju, za svečeniško oblast v religioznem polju in tako naprej. Še več, kot pravi Bourdieu, je v samem boju »ustvarjena zgodovina polja« (Bourdieu 1996, 157), v boju za monopol nad vsiljevanjem legitimnih kategorij percepcije, med spopadi za obliko in delitev polja, ker je spreminjanje distribucije in relativne teže oblik kapitala enakovredno modificiranju strukture polja¹² (Wacquant 2006a, 57–58; Bourdieu 1992, 194). Tako lahko komercialna televizija (v Franciji komercializirana in pozasebljena nekoč javna TF1, v Sloveniji POP TV) z logiko konkurence, boja za *scoop* (najaktualnejšo novico), finančno podporo formatom omnibusne narave, ki ne preizprašujejo vzpostavljenega reda, predvsem pa s težo, ki jo pridobi v nacionalnem polju, transformira celotno organiziranje prostora tako, da se prostor definira, obrne in nanaša v relaciji do njene definicije legitimne novinarske prakse (Bourdieu 2001, 35–36; Bourdieu 2005, 43). O tem kako lahko reformulacija pravno-legislativnih predpisov oz. neoliberalna deregulacija urejanja struktur lastništva transformira polje piše Monika Krause (2011, 98).

malomeščanske morale, ki nam povedo, kako je treba razmišljati o tem, kar sami imenujejo »družbeni problemi« (prav tam, 41).

¹² Polje lahko pod določenimi zgodovinskimi pogoji, ki jih je potrebno vsakokrat empirično preverjati, začne delovati kot aparat. Ko dominantni v popolnosti zatrejo upor in reakcije dominiranih, ko gre vse gibanje od zgoraj navzdol, so učinki dominacije takšni, da se boj in dialektika, ki je konstitutivna za polje, prekineta, prenehata, izničita. Aparati tako predstavljajo mejni/skrajni primer, kar bi lahko poimenovali patološko stanje polja. Toda to je meja, ki ni nikoli v popolnosti dosežena, celo v najbolj represivnih totalitarnih režimih ne (Bourdieu in Wacquant 1992, 102). V fazi konstituiranja polja je proces obraten: takrat delovanje aparata, hierarhizirano in nadzorovano z ene same točke, v procesu institucionalizacije anomalije preneha biti utemeljeno v absolutnem gospodarju, nosilcu nomosa, načela gledanja in delitve/razločevanja (*vision and division*) in se razcepi na večje število načel hierarhizacije ter načel delitve prostora (Bourdieu 1996, 133).

Toda polje ne bi obstalo, če bi bilo zgolj področje bojev, konfliktov in tekmovanja. Igralce igra prevzame, nasprotujejo si, včasih zelo bojovito in z radikalnimi sredstvi, toda polje potrebuje tudi svoj najnižji imenovalec, skupni temelj, skupno podstat, ki to tekmovanje in boje lahko zagotavlja. Za polje je verjetje, da je igro potrebno in vredno igrati, konstitutivno. Polje potrebuje skupno mero strinjanja v svojem verovanju (*doxa*) v igro in njenimi vložki - tem podelijo prepoznanje, ki je nad vsem preizpraševanjem. Agensi v polju potrebujejo *illusio* o polju, *illusio* je za posamezno polje celo konstitutivni element¹³ (Bourdieu in Wacquant 1992, 98; Bourdieu 2002a, 113–116). Praktično verjetje ni »stanje duha«, še manj neke vrste poljubna pripadnost vrsti postavljenih dogem in doktrin (»verjetij«), ampak *stanje telesa*, razmerje neposredne privrženosti, pretvorjene v motorične sheme in telesne avtomatizme, ki se v praksi vzpostavlja med habitusom in poljem. Je nemo predgovorno izkušanje sveta, ki se dogaja na videz samodejno; je praktični čut, družbena nujnost, ki je postala narava; je utelešena zgodovina, ki za agensa postane druga narava in je zato kot zgodovina pozabljena (Bourdieu 2002a, 97 in 117; poudarek v originalu). Kot pravi Wacquant je Bourdieu koncept *illusia* vpeljal, da bi lahko zapopadel oblike nematerialnih dobičkov, ki vodijo agense v praksi, in ki so videti »nekoristoljubni« (Wacquant 2006b, 69). »Polje lahko funkcionira zgolj kadar lahko najde posameznike, ki so družbeno nagnjeni k obnašanju kot razumni agensi, takšni, ki tvegajo svoj denar, svoj čas, včasih svojo čast ali celo življenje, da bi zasledovali cilje in pridobili dobiček, ki ga polje ponuja in ki se iz drug(ačn)ega stališča lahko kaže kot iluzorno /.../« (Bourdieu 1992, 194). Kljub temu, da je *illusio* totalno, brezpogojno verjetje v vložek igre, Neveu v parafrazi Bourdieuja opozarja: »Kljub temu da *illusio* namiguje na iluzijo, 'iluzije ne vzpodbujajo zgolj iluzornih učinkov'« (gl. Neveu 2007, 339). Naj dodamo še to, da je specifična, posebna oblika *illusia* v določenem polju, inkomenzurabilna specifični, posebni obliki *illusia* v drugem polju, saj vsako polje zahteva svojo specifično obliko prepoznavanja vrednosti vložkov v igro in obvladovanja pravil polja (gl. Bourdieu in Wacquant 1992, 116).

¹³ Neveu (2007, 338) pravi, da družbeni prostor lahko označimo kot polje takrat ko so institucije in agensi, ki vstopajo vanj, ujeti v vložke, zastavke polja, vrednote, debate, in ko celo nekdo ne more uspeti v polju brez minimalnega praktičnega ali refleksivnega védenja o notranjih pravilih in logiki tega polja. Na tem mestu lahko dodamo še pomembno Bourdieujevo opazko, da meje polja redko zavzamejo obliko juridične, pravne meje, ovire dostopa, čeprav so vedno določene z bolj ali manj institucionaliziranimi »ovirami vstopa«. Za analitika je pomembnejše predvsem to, da so meje polja fluidne - postavljene so tam, kjer se končujejo učinki polja (Bourdieu in Wacquant 1992, 100), to pa pomeni, da so meje polja dinamične, težko jih je določiti, prav tako pa so same meje tudi zastavek bojev (prav tam, 104).

Agensi se v polju ne ravnaajo po mehaničnih in kodificiranih pravilih ali predpisanih jim normah delovanja. Izrecna, izoblikovana pravila lahko vzpostavljajo koherenten sistem generiranja praks (Bourdieu 2003, 50), a Bourdieu je pri raziskavi kabilskih porok s paralelnimi sestričnimi ugotovil, da se Kabili bolj kot po pravilu raje odločajo, delujejo, ravnaajo, poročajo in povezujejo s pomočjo strategij (Bourdieu 1997, 30–72; Bourdieu 2002b, 77–97). Enako velja za polja v diferenciranih skupnostih, ki kot struktura objektivnih odnosov med pozicijami sil z nenapovedljivimi in stalno spreminjajočimi se situacijami, agensom vsiljujejo delovanje v skladu s strategijami, ki jih generira načelo vseh praks in misli. Tu je na delu ponovno nerazdružljiva dialektika polja s habitusom, ki v odnosu »ontološke sokrivde« (Bourdieu 1992, 194) »upravlja« s strategijami, ki jih sproža srečanje s posamičnim poljem. Habitus »upravlja« tako, da predrefleksivno, pred zavestjo in diskurzom zaznava in generira občutek meje (npr. na način telesnih tehnik), tako da kot matrica zaznav in ocen, predpostavk, kot sedimentirana zgodovina izkušenj in preteklih situacij, omogoči ujemanje med objektivnimi možnostmi in agensovimi aspiracijami. Polje je tako strukturiran prostor, ki strukturira in transformira habitus, medtem ko habitus teži k strukturiranju percepcije polja (Bourdieu 1988, 784). Kot »praktični čut«, »čut za igro«, habitus spoznava vnaprej; v sedanjem stanju razbira možna prihodnja stanja polja in prihodnje rezultate, ki so vpisani v sedanost, kar pomeni, da je izvor serij potez, ki so objektivno organizirane kot strategije, ne da bi bile produkt strateške namere. Te strategije lahko nosijo pridih nezainteresiranosti, avro virutoznosti, kakršne radi vidijo v poljih kulturne produkcije, kjer so dejavnosti, ki merijo na materialne dobičke, sistematično razvrednotene in negativno sankcionirane (Bourdieu 2002a, 114; Bourdieu 1997, 72–74; Bourdieu 2003, 45–47; Wacquant 2006b, 69). »Novinarstvo ni služba, temveč način življenja« (novinarka pri nemškem tabloidu v Meyen 2011, 14;). Ali kot pravi Bourdieu: »Najprofitabilnejše strategije so navadno tiste, ki se udejanjijo na hrbtni strani vseh kalkulacij in v iluziji najbolj »avtentične« iskrenosti, tam, kjer je habitus najbolj prilagojen objektivnim strukturam. Te strategije brez strateškega preračunavanja priskrbijo pomembno prednost za tiste, ki niti niso njihovi avtorji – priskrbijo družbeno potrditev, ki izzide iz očitne nezainteresiranosti«¹⁴ (Bourdieu 1997, 214). To pa ni brez posledic za tistega, ki družbeni svet objektivira. Tam, kjer Lévi-Strauss (oz. strukturalizem) vidi algebro, moramo mi videti simbolno ekonomijo (Bourdieu 1990, 383). Strategije agensov ravno te agense

¹⁴ Zato menimo, da je pomembno vztrajati na pomenu prevoda *agens* kot posameznika, čigar habitus deluje v interakciji s pravili in logiko polja. To pomeni, da razlika ni zgolj lingvistične narave, ampak je konceptualna: »agensi obstajajo kot *agensi*– in ne kot biološki individuumi, akterji ali subjekti – ki so družbeno konstituirani kot aktivni v polju, ki ga obravnavamo z dejstvom, da posedujejo nujne lastnosti za učinkovitost, lastnosti za produciranje učinkov v tem polju (Bourdieu in Wacquant 1992, 107; tudi Bourdieu 2003, 14–17).

klasificirajo, odvisne so od njihove pozicije v polju, to je, v distribuciji specifičnega kapitala, in od percepcije, ki jo imajo o polju, to je s stališča, ki ga imajo o polju s stališča v polju¹⁵ (Bourdieu in Wacquant 1992, 101–102; Bourdieu 2003, 85–86; Wacquant 2006b, 65). 'Dobro' novinarstvo je dobro zgolj v odnosu do 'manj dobrega' ali 'slabega' novinarstva«, percepcija tega, kaj je »dobro« novinarstvo pa se bo spremenila v skladu s strukturo in spremembo odnosov v polju (Willig 2013, 384).

V kontekstu konceptualizacije polja je smiselno omeniti, da je Bourdieu, da bi prelomil z idejo vladajočega razreda, vpeljal koncept polja moči (ang. field of power; fra. champ du pouvoir) (gl. Bourdieu 2003, 81) kot sistema pozicij/položajev, ki jih zasedajo nosilci raznolikih oblik ekonomskih in kulturnih kapitalov, ki krožijo v relativno avtonomnih poljih sodobnih diferenciranih družb. Polju moči pripadajo agensi, ki posedujejo največ specifičnega kapitala, s čimer lahko spreminjajo odnose moči, definirajo legitimne prakse ter pripisujejo vrednost točno določenim in specifičnim kapitalom v polju. Polje moči sami mislimo kot Vennov diagram matematičnega preseka množic, ki shematično oriše stikanje polj in prikaže elemente, ki so raznolikim in homolognim poljem skupna. Polje moči namreč ni postavljeno na isto raven kakor druga polja (literarno, ekonomsko, znanstveno, državno-birokratsko, politično itn.), ker jih deloma obsega. Mislimo bi ga morali bolj kot nekakšno »meta polje« s številnimi ponavljajočimi se in specifičnimi lastnostmi, ki ne determinira v celoti tistega, kar se dogaja v drugih poljih, to pomeni, da vpliva na ostala polja v vzajemnem procesu, v katerem polja vplivajo nanj v kontinuirani so-konstrukciji. Obenem pa nas to mora napeljati na sklep, da ljudje tekom življenja zasedajo oz. se gibljejo in sodelujejo v več kot enem polju (Bourdieu 1993, 20–21; Wacquant 2006a, 58; Thomson 2010, 70–71). Novinarsko polje pripada polju moči, pripada mu kot njegov »dominirani« del, posreduje med agensi, ki imajo velike količine ekonomskega, kulturnega, simbolnega ter specifično strokovnega kapitala, po drugi strani pa novinarsko polje samo iznedri določene agense, ki uspejo nakopičiti kapitale,

¹⁵ Dialektični značaj Bourdieujeve sociologije subjektivnih kategorij percepcije z objektivne točke oz. pozicije v prostoru, ki težijo k preslikavanju strukture polja ali družbenega prostora na splošno, je Bourdieu zajel s pojmovanjem »point of view as a view taken from a point« (Bourdieu 1988, 782). Če bi izraz prevajali v slovenščino, bi to lahko prevedli s »stališče kot pogled z določene točke (v polju)«. Epistemološko to pomeni, da »stališča kot taka razumemo in jih povezujemo s položaji, ki jih imajo agensi v strukturi« (Bourdieu 2003, 80; gl. še Bourdieu 1987b, 2 ter Bourdieu in Wacquant 1992, 74). »Ko se Flaubert odloči pisati *Madame Bovary* ali *Vzgojo srca*, se z izbirami (kar implicira enako število ne-izbir) aktivno pozicionira v prostor možnosti, ki so mu na voljo. Razumeti te možnosti pomeni razumeti diferencialni pomen, ki jih označuje znotraj univerzuma raznolikih možnosti in inteligibilen odnos, ki združuje ta pomen z razliko med njim in avtorji, ki imajo (in tudi izberejo) druge možnosti« (Bourdieu 1996, 88).

ki so specifični za polje (stiki s pomembnimi osebami, potrditev s strani novinarskih kolegov, vodenje priljubljene informativne oddaje itd.) ter s tem simbolni kapital, ki mu ga daje sila celotnega polja (Bourdieu 2001, 41; Benson in Neveu 2005, 5).

Bourdieu določenih učinkov cenzure, podrejanja in dominacije ni izpeljeval zgolj iz družbeno-ekonomskega sistema, niti ni tega pripisal zavestnemu podrejanju nadrejenih, dominantnih agensov v polju, temveč je ugotovil, da so pomembni tudi (včasih pa predvsem) učinki cenzure in podrejanja, ki jih generirajo strukture polj(a). Omejitve, neprepoznanje in podrejanje ter določene vrste nasilja lahko izzidejo iz usklajevanja med habitusom in poljem, v katerem agensi delujejo (gl. Bourdieu 2002a, 226; gl. tudi Wacquant 2006b, 67). Koncept, ki uspešno zapopade dialektiko zaznavnih struktur in objektivnih struktur, obenem pa uspe denaturalizirati vsemogočnost agensov, ki v polju zasedajo dominantne položaje, je poimenoval z besedno zvezo simbolno nasilje. Simbolno nasilje je nasilje, ki je vpisano v delovanje in strukturo posamičnega polja, učinek gospostva pa pravzaprav izhaja iz »prileganja« med determinantami družbene strukture in kategorijami zaznavanja, ki determinante vzpostavljajo kot take; simbolno nasilje se *nad družbenim agensom izvršuje z njegovo ali njeno soudeležbo*. Agensi simbolnega nasilja ne zazna(va)jo, ne prepozna(va)jo in ne spoznajo kot nasilje, ravno zaradi tega pa se to nasilje lahko izvaja neprekinjeno in z njihovo soudeležbo pri nasilju samem (Bourdieu in Wacquant 2006, 112). Kot pravi Bourdieu, »simbolno nasilje absorbiramo kot zrak, je nevidno nasilje, ki ga ne občutiš kot nasilje, saj deluje pod ravniyo zavesti« (Bourdieu 1994, 270). Pomen teoretizacije simbolnega nasilja je v tem, da koncipira nasilje in reprodukcijo lastne podrejenosti, ki ne zahtevata nobenega dejavnega »manufakturiranja«, dela »prepričevanja«, saj nespoznanje ne sodi pod kategorijo vpliva(nja) ali namerjene propagande. »Legitimacija družbenega reda ni /.../ proizvod premišljeno usmerjene propagandne akcije ali akcije simbolne prisile; prej izhaja iz dejstva, da agensi umevajo objektivne strukture družbenega sveta skozi zaznavne strukture percepcije in vrednotenja, ki so izšle prav iz teh objektivnih struktur in ki težijo k slikanju sveta, kakor da je samoumeven«¹⁶ (Bourdieu 2003, 91; modificiran prevod M.R.). »*Celo ko*

¹⁶ John B. Thompson (1984, 45–46) simbolno nasilje precej uspešno prikaže na primeru nasilja nad jezikom v specifičnem okolju Francije. Skozi izobraževalni sistem, ki preoblikuje habitus s postopnim, počasnim, trajnim vcepljanjem in institucionalizacijo uradnega jezika Francije, izobraževalni sistem podeli legitimnost eni vrsti dialekta, govora, izražanja. Skozi ta proces izobraževalni sistem dispozicije prilagodi neodvisno od eksplicitnega preračunavanja in racionaliziranja ali vtepanja v glavo. Dialektika se pokaže, ko individuumi niso kompetentni govorci uradnega jezika, a ga vseeno prepoznavajo kot edinega legitimnega. Gre za prepoznavanje brez vednosti, prepoznavanje brez prepoznanja. »Najbolj vprijoča manifestacija je tišina, na katero so obsojeni tisti, ki so oropani kompetence, da bi lahko govorili uradni jezik, jezik, s katerim so ogovorjeni, a ga ne govorijo sami« (Thompson 1984, 46; gl. tudi Bourdieu 1991). Zato lahko zapiše tudi, da simbolno nasilje označuje in zahteva *melange* prepoznanja (*reconnaissance*) in neprepoznanja (*meconnaissance*), in v tem *melange* je simbolno nasilje učinkovit medij družbene reprodukcije. (Thompson 1984, 59) Za razumevanje, kako simbolno nasilje (ki

spiš, si novinar,« (urednik lokalnega časopisa v Nemčiji v Meyen 2011, 14) ali »dialektika objektivnih struktur in subjektivnih naravnosti, ki delujejo v vsakem praktičnem dejanju« (Bourdieu 2002a, 69–70; gl. Bourdieu 2003, 80). To kar Bourdieu označuje s terminom »priznavanje«, je potemtakem niz temeljnih, predrefleksivnih domnev, ki jih družbeni agensi angažirajo zgolj z dejstvom, da imajo svet za zagotovljen, ker sprejemajo svet, kakršen je, in ker se jim to zdi naravno, ker je *njihov um zgrajen v skladu s kognitivnimi strukturami, ki so izšle iz samih struktur sveta* - gre za sprejemanje cele vrste postulatov, aksiomov, ki delujejo brez besed in ne zahtevajo vtepanja v glavo (Bourdieu in Wacquant 2006, 112). Če naj koncept delno konkretiziramo, lahko povemo, da se v diferenciranih družbah odnosi dominacije ohranjajo s pomočjo objektiviranih institucij, kakršne so npr. samo-regulirajoči trg, izobraževalni sistem, država, saj razvoj institucij omogoča kontinuirano akumulacijo materialnih in simbolnih dobrin ter njihovo alokacijo. V skladu z objektivnostjo in relativno avtonomijo institucij se individuumi, ki zasedajo vodilne položaje, lahko odrečejo neposrednemu nasilju in dominaciji, saj je nasilje vgrajeno v same institucije (Thompson 1984, 56–57; Bourdieu 1997, 187–188).

Na tem mestu bi rad dodal, da ima polje dodatno pomembno dimenzijo, ki koncept polja loči od (Luhmannovega) koncepta sistema – to je historičnost. Bourdieu pravi, da je anahronizem reči, da je umetnik obstajal pred letom 1880 – takrat se je konstituiralo tudi polje moči (Bourdieu 1993, 22–23) – saj pred tem obdobjem niso obstajale niti konvencije niti samopercepcija umetnikov, ki so se vzpostavile v obdobju po tem (Bourdieu 1996; Bourdieu 2011, 68–69). To pomeni, da je problem historičnosti konceptualen ter da je znanstven – s konceptom polja lahko Bourdieu retrospektivno označi specifično zgodovinsko transformacijo in trajektorijo institucij, praks, objektov ter posameznikov. To mu omogoči ustrezno primerjavo različnih zgodovinskih sistemov in epoh ter temelje za nadaljnjo empirično določitev začetka določenih praks, vrednot in institucij brez usklajenega načrta, ki polje vzpostavljajo, preoblikujejo in ohranjajo v določenem zgodovinskem trenutku (kot poudarja Bourdieu: »polje nima izumitelja, nomoteta, /Bourdieu in Wacquant 1992, 104/, začetnika igre, začetnega iniciatorja, dirigenta..., nima instance, federacije, ki izreka

temelji na etiki časti) deluje v predkapitalistični ekonomiji, kot je alžirska Kabilija 50-ih let 20. stoletja, ki se *istočasno/simultano* zateka k oblikam dominacije, ki so s stališča sodobnega opazovalca lahko videti surovejše, primitivnejše, bolj barbarske, a hkrati bolj blage, bolj človeške in spoštljivejše do posameznika gl. Bourdieu 2002a, 219–222).

pravila)¹⁷. S tem se izogne nereflektiranim prenosom določenih pojmov iz drug(ačn)ih zgodovinskih konfiguracij in formacij v formacije, ki so vzpostavljene na drugačnih epistemoloških, ekonomskih in vrednotnih sistemih in ki lahko kulminirajo v tem, da na človeške zadeve gledamo kot na zadeve linearnega kontinuiranega razvoja (gl. njegovo kritiko teologije »karizmatičnega stvaritelja/začetnika/kreatorja tudi v Bourdieu 1996, 169). Raziskave, ki gredo v smer, kot jo je nakazal že Bourdieu, so primerjalna analiza Jeana Chalabyja (1996), ki trdi, da je novinarstvo pravzaprav »anglo-ameriški izum«, to pomeni, da praksa, ki ji danes rečemo »novinarstvo« ni obstajala pred koncem 19. stoletja saj gre za distinktiven kanon, nabor, razred tekstov ter novinarskih praks iz – natančneje – druge polovice 19. stoletja (1860–1870), ki so ustoličile objektivnost in nevtralnost obveščanja, sproducirale večjo količino informacij, izpopolnile organiziranje zbiranja novic, izumile intervju (l. 1860) in poročanje ter se odmaknile od novic literarnega in političnega značaja (Chalaby 1996, 304–305) – za slednji korak je bila ključna vzpostavitev časopisnih hiš kot podjetij (Krause 2011, 90). Chalaby primerja institucionalizacijo ameriškega novinarskega polja s konstitucijo francoskega novinarsko-literarnega polja (ki je bilo tesno prepleteno z literarnim poljem) in podaja odlično izhodišče za strukturne primerjave nacionalnih polj, ki so nastale kasneje (Hallin in Mancini 2004; Benson in Hallin 2007). Tako dobimo nastavke tako za »zgodovino razvoja odnosov med mediji« (Bourdieu 2001, 38), kakor za zgodovino razvoja odnosov med nacionalnimi polji, posledično pa dobimo nastavke za mnogobarvno razločevanje odtenkov v idiosinkratičnih »transformacijah organiziranja celotnih prostorov« (Bourdieu 2005, 43), ki lahko pomeni vstop posamezne korporacije v polje, ali pa začetek koloniziranja imaginacije - prevzemanja postopkov, idej, norm (kot so objektivnost) določenega nacionalnega polja, ki uspejo rekonstruirati razmerje sil v posameznem nacionalnem prostoru. Specifično novinarske prakse in samorazumevanje (npr. norma objektivnosti, zanašanje na uradne vire, četrta veja oblasti itd) so del manj avtonomnega pola in kot take tudi objekt pogajanja, diskusije in boja (gl. Krause 2011, 93).

Empirična eksplikacija konceptov je bila v Bourdiejevem teoretsko-empiričnem početju nujna - polje je namreč »raziskovalno orodje, čigar funkcija je, da omogočimo znanstveno konstrukcijo (družbenih) objektov (v družbi)« (Bourdieu 2005, 30). Zanj imajo koncepti »zgolj sistemsko definicijo in nobene druge, sproducirani so zato, da jih *uporabimo v*

¹⁷ V konstitucijah določenih polj, kjer imajo dispozicije agensov še vedno pomembno vlogo, saj objektivna pravila polja niso še povsem konstituirana in aplicirana, imajo nekateri agensi v dialektiki s sferami in krogi, ki kasneje konstituirajo pol določenega polja, večje in pomembnejše, celo dominantnejše vloge; glej pomembno, skorajda nomotetično vlogo Baudelaira v konstituiranju francoskega literarnega polja v Bourdieu (1996, 62–68).

empirični in sistematični maniri. Pojmi kot so habitus, polje in kapital so lahko definirani zgolj znotraj teoretskega sistema, ki ga konstituirajo, in ne v izolaciji.« (Bourdieu v Bourdieu in Wacquant 1992, 96) Zato bomo nekaj metodoloških napotkov za morebitne raziskave novinarskega polja dali v naslednjem poglavju našega diplomskega dela.

5 NOVINARSKO POLJE – nastavki za nadaljne analize

Kot opozarja Bourdieu (Bourdieu 2001, 36) in kot je to pokazal v svojih raziskavah (npr. Bourdieu 2012; gl. tudi Meyen 2011, 6–8), je pri konceptualizaciji novinarskega polja, s katero bi ustrezno zarisali »prostor razlik med položaji« (Bourdieu 2012, 52), potrebno upoštevati predvsem dvoje pomembnih parametrov: prvič, položaj novinarjevega medijskega telesa v novinarskem polju (tj. kako se razvrščajo različni časopisi in novinarji glede na avtonomnost od zunanjih sil; stopnja avtonomije nekega sredstva obveščanja je odvisna od deleža prihodkov, ki izvirajo iz oglaševanja, ti so odvisni od stopnje koncentracije in stanja trga oglaševalcev, stopnja avtonomije je odvisna tudi od državne podpore ali podpore kakšne druge (delavske, študentske itn.) organizacije (v obliki oglasov ali subvencij). Ko vemo, da se različne medijske (znotraj tega pa novinarske) hiše razporejajo po hiazmatski strukturi, lahko razumemo, če se opremo na analogijo iz *Homo Academicusa*, da se glavno nasprotovanje tiče mesta in pomena, ki ju različne kategorije novinarjev praktično podeljujejo (najprej znotraj njihove uporabe časa) novinarski dejavnosti, in same ideje, ki jo imajo o novinarstvu (Bourdieu 2012, 65). Tedaj lahko ustrezno razumemo v relaciji do česa se konstituirajo radikalnejše, študentske, marginalne publikacije¹⁸, ki ležijo na »levem« polu, nemnožične, zamejene produkcije, ki je usmerjena v komentiranje, eksperimentiranje, a tudi teoretsko produkcijo, preko ekspertize, znanja in védnosti pa se naslanja na drug(ačn)e vire informacij ter preči omejitve nevtralnosti in »objektivnosti« (Atton 2008, 40–43). Razumemo torej od kod je možno izreči: »Novinarstvo najbolj greši, ko je nevtralno« (/Tribuna/ v Primc 2012, 45). In tedaj tudi razumemo, da ko se premaknemo od leve proti desni, količina kulturnega (dominiranega) kapitala postopno upada, povečuje pa se količina ekonomskega (dominantnega) kapitala, razumemo, da se zamejena produkcija konstituira v relaciji do

¹⁸ »Tukaj bi lahko bil vaš oglas. Ampak ne bo. Nikoli. Sploh« (/Tribuna, januar 2010, št. 2, naslovnica/ v Primc 2012, 27). Ustvarjalci časopisa Tribuna so januarско naslovnico leta 2010 skreirali po tem, ko je ljubljanski dnevnik *Delo* svojo naslovno stran prepustil oglasu avtomobilskega podjetja. Da bi bila kooptacija popolna, je imel oglas skoraj identično barvo in velikost črk, kot jih imajo *Delove* naslovnice, tako da je oglas na prvi pogled izgledal kot novica. S podobno logiko lahko anarhistična *Avtonomija* razglasi kot svoje načelo »neodvisnost od vseh (para)državnih institucij, kot so nevladne organizacije, organizacije na področju kulture ali umetnosti, univerze in ostale akademske institucije« (/časopis *Avtonomija* 2010, Kolofon, 2 april/ v Primc 2012, 19).

svojega »desnega«, ekonomskega pola, ki je dominantnejši (usmerjen v produkcijo za velika občinstva, množično zabavo, odvisen od oglaševalcev), posledično pa heteronomen in neavtonomen od zunanjih prisil. Razumemo torej, kako obstajata dva (včasih pa celo več¹⁹) zelo oddaljena načina produkcije in reprodukcije informacij in, splošneje, »dva sistema vrednot in dva življenjska sloga« (Bourdieu 2012, 69), dva načina razumevanja in urejanja stvari v svetu (Bourdieu 2001; Benson in Neveu 2005, 5; Atton 2008, 35).

Kot opozarja Bourdieu, šele ko določimo raznolike pozicije, se lahko vrnemo k posameznim agensom in raznolikim osebnostnim lastnostim, ki jih ti agensi posedujejo in ki jih usmerjajo k temu, da zasedejo določeno pozicijo, da bi tako mi sami dojeli vse (z)možnosti, ki so v pozicijo vpisane (Bourdieu 1988, 781–782; Bourdieu 1996, 85). Nujni metodološko objektivistični moment moramo v naslednji fazi preseči tako, da preidemo k načelu produkcije tega opazovanega reda – premakniti se moramo k teoriji načina generiranja praks (Bourdieu 1997, 72). Da bi pristop postal dejansko »strukturalistično-konstruktivističen« (Bourdieu 2003, 77–78) moramo v drugem koraku analizirati novinarjev položaj v prostoru časopisa, radia ali TV hiše. Bourdieu pravi, da je stopnja avtonomije posameznega novinarja odvisna predvsem od tega, kakšna je koncentracija tiskanih medijev (z zmanjševanjem števila potencialnih delodajalcev se povečuje negotovost zaposlitve), nadalje od položaja, ki ga zavzema njegov medij med drugimi mediji - kako blizu ali daleč od »intelektualnega« ali »komercialnega« pola se nahaja; poleg tega od položaja novinarja pri časopisu ali drugem sredstvu obveščanja (ali je redno zaposlen ali honorarni delavec, urednik ali poročevalec, praktikant ali študent itd.), s katerim so povezane statusne ugodnosti, ki so mu na voljo (zlasti glede na to, kako znan je), pa tudi od njegove plače (koliko je dovzeten za prikriti vpliv služb za odnose z javnostmi in koliko je odvisen od del za preživetje oziroma honorarnih del, pri katerih se čuti vpliv plačnikov); in končno je odvisna od njegove sposobnosti za avtonomno produkcijo informacij (tako se pri nekaterih novinarjih, na primer tistih, ki se ukvarjajo s popularizacijo znanosti ali z gospodarstvom, kaže še posebej visoka stopnja odvisnosti) (Bourdieu 2001, 62–63; Bourdieu 2005, 43–44). Mediji, ki so na prvi ravni, obravnavani kot homogene celote z vidika njihovih objektivnih razmerij konkurence, se lahko tako (brez protislovja) kažejo na drugi ravni analize kot polja, ki so sama mesto razlik različnih redov

¹⁹ Da ne bi zaprli horizonta družbenega sveta v redukcioniistične dihotomije, postavljamo (relativno) drzno hipotezo, ki pravi, da je to, kar je POP TV (zgoraj, odvisnost od oglaševalcev) proti tabloidu Slovenske novice (spodaj, odvisnost od naklade, bralcev) na komercialnem polu to, kar je Mladina (zgoraj, množičnejša distribucija) proti Tribuni ali Avtonomiji (spodaj; zamejena distribucija) na intelektualne(jše)m polu. Imamo torej 4 svetove, a dve načeli hierarhizacije (gl. Bourdieu 2012, 81–138).

(Bourdieu 2012, 83–84). To pomeni, da sam medij »deluje po enakem načelu, skladno s katerim se organizira prostor medijev v celoti: tu je vidno nasprotje med agensi, ki so usmerjeni predvsem k »trdim« (gospodarskim, notranje in zunanje političnim) novicam ter »mehkim« (zabave, športa, kulture, črne kronike), nasprotje med (dominantnimi) novinarji, ki imajo svojo oddajo, vodijo večerne informativne oddaje in med lokalnimi poročevalci, nasprotje med privilegijem komentiranja ali suhoparnejšega informiranja (Bourdieu 2001, 23; Schultz 2011, 87–89).

Tako konstituirano shemo polja preči še dodatna dimenzija strukturiranja, ki je morfološka – dimenzija med novim in starim. Poleg tega, kako je v določenem času polje strukturirano, je pomembno uvideti, kateri in kakšni prišleki prihajajo v polje, koliko služb je na voljo, kje in kakšne so te službe, ter kakšen status ponujajo (Benson in Neveu 2005, 5–6). Hiperprodukcija diplom ustvarja »rezervno armado« brezposelnih, ki pritiskajo na trg in univerzume kulturnih industrij ter ustvarja politiko prekarnih zaposlitev (Bourdieu 2005, 42–43) (odveč je dodati, da je to položaj, kjer se ponovno odpira tako prostor za pritisk na vse, ki v polju delujejo in se uklanjajo dominaciji, kakor tudi za reartikulacijo cenzure, ki je dovzetna za politične ali ekonomske prisile). Tako bi lahko ugotovili trajektorijo, podobno tisti, ki jo je Bourdieu zaznal v Franciji 19. stoletja, kjer delo v novinarskih/industrializirano tiskarskih poklicih, paradoksalno ponuja osvoboditev od težkega, neplačanega dela in fizičnega nasilja nekapitalističnih odnosov, a vodi k proletarizaciji, simbolnemu nasilju, novim dominacijam, slabo plačanim delom (ter odlaganju ljudi, ki so odleteli iz izobraževalnih ustanov na ustrezna mesta) (Bourdieu 1996, 54–55).

Ena izmed lekcij *Homo Academicusa* (2012) je, da polje ni zgolj empirično vprašanje, je tudi vprašanje vsakokratne epohe, ali bolje, konjunktore (saj se dinamično spreminja).²⁰ Šele, ko bi empirično zabeležili vse sinhronne relacije odnosov med akterji in agensi v posamičnem polju, bi lahko beležili tudi diahron proces teh sinhronizacij, torej vse specifične transformacije polja, (zakonske regulacije, podeljevanje radijskih frekvenc, opredeljevanje »posebnih« statusov, vire ter količine financiranja v posamezni konjunkturi itd.), a tudi prostemu očesu nevidne igralce (npr. nacionalne tiskovne agencije) ter spremembami, ki jih

²⁰ Le da v Sloveniji manjka družboslovje, ki bi vsakokratne transformacije polj in rekonfiguracije odnosov ter pozicij tudi beležilo.

na terenu novinarske prakse povzročijo rabe tehnoloških inovacij, kot konstitutivnih elementov delovnega procesa²¹ (Örnebring 2010, 63–64).

²¹ Rodney Benson in Erik Neveu (2005, 8) opozorita na prihod novih medijskih in komunikacijskih tehnologij v novinarsko polje: zanju televizija sama po sebi ni spremenila medijske krajine, spremenila pa jo je »logika komercialne televizije« s tendenco po maksimizaciji občinstva, omnibusnimi temami in degradacijo javnega diskurza (gl. Bourdieu 2001, 35-52).

6 SKLEP

Na tem mestu nam ostane le še, rečeno z veliko mero ironije, da sklenemo naše eksegetično branje del Pierra Bourdieuja. Strinjamo se z Nicolasom Garnhamom, ki je že v devetdesetih letih dejal, da se je od takrat, ko so bila izdana temeljna Bourdieujeva dela, ki so produkt in emanacija povsem specifične politične konjunktore, spremenil objekt kritike. Prioriteta razkriti neenakosti social-demokracije in socialne države (blaginje) ter odkriti lažno meritokratskost skozi univerzalno izobraževanje in državno ter javno financiranje kulturnih programov, pa tudi »kulturna arbitrarnost« (okusov) lahko danes zgolj okrepi in legitimira relativizirane koncepcije določenih postmodernistov (Garnham 1993, 186). Strinjamo se, da bi bile marksistične kritike, zaradi vdora ekonomske logike v kulturna polja in splošneje napada neoliberalizma (reorganizacija delovnega procesa, izguba avtonomije polj /Krause 2011, 92/) lahko pomembna dopolnitev Bourdieujeve teorije (Krašovec 2011, 111). Velja tudi obratno, Bourdieujeva teorija, ki marksistični ne nasprotuje, ampak jo dopolnjuje, lahko pomembno izpopolni marksistično kritiko. Namen našega diplomskega dela je bil podati teoretske in konceptualne okvire, ki osvetlijo pomembne distinkcije med agensi (količina in oblika raznolikih kapitalov, ki so bili slepa pega marksizma) in institucijami v poljih, t. j. okvire, ki se simplificiranim antiinstitucionalizmom (»vsi – profesorji, poliki, novinarji – so isti«) izmikajo in želijo izmakniti. Podobno menimo, da logiko polj ne gre zreducirati zgolj na logiko kapitalizma ali logiko določene epohe, zato je opis in zaris polj več kot nujno analitično početje. Mislimo, da je produktivno, če poleg procesa »umika države iz sektorjev družbenega življenja, za katere je prej nosila odgovornost« (Bourdieu 1998, 2), »destrukcije civilizacije, ki je bila povezana z javnimi storitvami« (prav tam, 24), »tehnokratske ortodoksije« (prav tam, 27), »konzervativne revolucije« (Bourdieu 2008, 288-294), oz. »neoliberalnega imperializma« (Bourdieu 1998, 58), razumemo tudi objekt, ki ga ta proces uničuje, ne da bi hiteli z reformami, ki niso utemeljene na preiskovanju in analizi (Bourdieu 2008, 153). Preden interveniramo v lastno okolje se moramo oborožiti z ustrežno védnostjo o univerzumih, v katere želimo poseči, saj so se formalne in univerzalistične reforme nezmožne metodično spopasti s specifično in partikularno singularnostjo svetov (prav tam). Pri tem se moramo izogniti premnogim analizam (kakor tudi posegom v) polja simbolne produkcije, pri katerih analitik »izgubi bistvo individualnosti, ker ignorira univerzum sodobnikov, s katerimi in proti katerim se posamezniki konstituirajo« (Bourdieu 1996, 70-71). Dodati moramo, da

Bourdieujev relacijski način mišljenja lahko uporabimo tudi drugače, saj nam omogoča kategorizacijo praks v avantgardnejših delih družbenega delovanja - s tem vpeljuje horizonte alternativ, utopij, ter imaginacijo tako drugačnega produciranja stvari kot imaginacijo drugačnega razmišljanja o stvareh – ki ni nekritično slavljenje njihove potencialnosti, temveč razumevanje njihovega delovanja v okviru širše strukture, to je znotraj samega polja, v katerem obstaja in deluje, ter polj, ki so temu polju homologna. To in takšno razumevanje lahko pripelje do transformacij, ki bodo peljale v smer večje osvoboditve od mehanizmov dominacije in ne v smer njihove krepitve.

7 LITERATURA

- Atton, Chris. 2008. Bringing Alternative Media Practice to Theory: Media Power, Alternative Journalism and Production. V *Alternative Media and the Politics of Resistance*, ur. Mojca Pajnik in John D. H. Downing, 33–48. Ljubljana: Mirovni Inštitut.
- Benson, Rodney in Erik Neveu. 2005. Introduction: Field Theory as a Work in Progress. V *Bourdieu and the Journalistic Field*, ur. Rodney Benson in Erik Neveu, 1–25. Cambridge: Polity Press.
- Benson, Rodney in Daniel Hallin. 2007. How States, Markets and Globalization Shape the News. The French and US National Press, 1965–1997. *European Journal of Communication* 22 (1): 27–48.
- Borges, Jorge Luis. 1984. *Izmišljije*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Bourdieu, Pierre. 1987a. The Force of Law. Toward a Sociology of the Juridicial Field. *The Hastings Law Journal* 38 (julij): 805–853.
- --- 1987b. What Makes a Social Class. On The Theoretical and Practical Existence Of Groups. *Berkeley Journal of Sociology* (32): 1–17.
- --- 1988. Vive la Crise!: For Heterodoxy in Social Science. *Theory and Society* 17 (5): 773–787.
- --- 1990. The Scholastic Point of View. *Cultural Anthropology* 5 (4): 380–391.
- --- 1991/2003. *Language and symbolic power*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- --- 1992. *In Other Words*. California: Stanford University Press.
- --- 1996. *The Rules of Art. Genesis and Structure of the Literary Field*. California: Stanford University Press.
- --- 1997. *Outline of a theory of practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- --- 1998. *Acts of Resistance. Against the Tyranny of the Market*. New York: The New Press.
- --- 2001. *Na televiziji*. Ljubljana: Krtina.
- --- 2002a. *Praktični čut I*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- --- 2002b. *Praktični čut II*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- --- 2003. *Sociologija kot politika*. Ljubljana: Založba *cf.

- --- 2004. Oblike kapitala. V *Kompendij socioloških teorij*, ur. Frane Adam in Matevž Tomšič, 311–324. Ljubljana: Študentska založba.
- --- 2005. The Political Field, the Social Sciences Field, and the Journalistic Field. V *Bourdieu and the Journalistic Field*, ur. Rodney Benson in Erik Neveu, 29–47. Cambridge: Polity Press.
- --- 2008. *Political Intervention: Social Science and Political Action*. London: Verso.
- --- 2010. *Moška dominacija*. Ljubljana: Sophia.
- --- 2011. Chartier, Bourdieu. Sociolog in zgodovinar. V *Sociologija, zgodovina, književnost*, ur. Neda Pagon, 7–84. Ljubljana: Studia humanitatis.
- --- 2012. *Homo academicus*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Bourdieu, Pierre in Terry Eagleton. 1994. Doxa and common life. V *Mapping Ideology*, ur. Slavoj Žižek, 265–277. London: Verso.
- Bourdieu, Pierre in Loïc Wacquant. 1992. *An Invitation to reflexive sociology*. Chicago: University of Chicago Press.
- --- 1993. From Ruling Class to Field of Power: An Interview with Pierre Bourdieu on La Noblesse d'État. *Theory, Culture & Society* 10 (3): 19–44.
- --- 2006. *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*, ur. Taja Kramberger in Drago B. Rotar. Koper: Založba Annales.
- Chalaby, Jean. 1998. Journalism as an Anglo-American invention. *European Journal of Communication* 11 (3): 303–327.
- Deer, Cécile. 2010. Doxa. V *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, ur. Grenfell Michael, 119–129. Durham: Acumen Press.
- DiMaggio, Paul. 1979. On Pierre Bourdieu. *The American Journal of Sociology* 84 (6): 1460–1474.
- Garnham, Nicolas. 1993. Bourdieu, the Cultural Arbitrary and Television. V *Bourdieu: Critical Perspectives*, ur. Craig Calhoun, Edward LiPuma and Moishe Postone, 178–192. Cambridge: Polity Press.
- Glasser, Theodore L. in James S. Ettema. 1989. Common sense and education of young journalists. *Journalism Educator* 44 (poletje): 18–25.
- Hallin, Daniel in Paolo Mancini. 2004. *Comparing media systems: three models of media and politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krašovec, Primož. 2011. *Vloga kritike v marksistični teoriji in njen vpliv na politiko komunističnega gibanja: doktorska disertacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Krause, Monika. 2011. Reporting and transformations of the US journalistic field. *Media Culture & Society* 33 (1): 89–109.
- Marx, Karl in Friedrich Engels. 1973. Nemška ideologija. V *Izbrana dela, zvezek II*, ur. Boris Zihlerl, 5–352. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Maton, Karl. 2010. Habitus. V *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, ur. Grenfell Michael, 49–65. Durham: Acumen Press.
- Meyen, Michael. 2011. *The Journalistic Field in Germany: A Theoretical and Empirical Contribution to Journalism Research*. Referat, predstavljen 25. maja 2011 na letnem srečanju Mednarodne zveze za komuniciranje na TBA, Boston, Massachusetts.
- Moore, Robert. 2010. Capital. V *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, ur. Grenfell Michael, 101–118. Durham: Acumen Press.
- Neveu, Erik. 2007. Pierre Bourdieu. Sociologist of media, or sociologist for media scholars? *Journalism Studies* 8 (2): 335–347.
- Örnebring, Henrik. 2010. Technology and journalism-as-labour: Historical perspectives. *Journalism* 11 (1): 57–74.
- Primc, Zala. 2012. *Značilnosti in dileme alternativnih medijev na primeru Tribune in Avtonomije: diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Schultz, Ida. 2011. The Journalistic Gut Feeling. Journalistic Doxa, News Habitus and Orthodox News Values. V *Cultural Meanings of News: a text-reader*, ur. Daniel Berkowitz, 83–97. Los Angeles: Sage.
- Stanković, Peter. 1999. Praksa, habitus in polje. *Teorija in praksa* 36 (2): 230–242.
- Škerlep, Andrej. 1998. Razred in okus – Bourdieujev pojem habitusa. *Časopis za kritiko znanosti* XXVI (189): 31–46.
- Thompson, John B. 1984. *Studies in the Theory of Ideology*. Berkeley: University of California Press.
- Thomson, Patricia. 2010. Field. V *Pierre Bourdieu: Key Concepts*, ur. Grenfell Michael, 67–81. Durham: Acumen Press.
- Wacquant, Loïc. 1990. Sociology as Socioanalysis: Tales of Homo Academicus. *Sociological forum* 5 (4): 677–689.
- --- 2006a. Metodološki relacionizem. V *Načela za reflektivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*, ur. Kramberger Taja in Drago B. Rotar, 55–61. Koper: Založba Annales.

- --- 2006b. Zabrisana logika praktičnega čuta. V *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*, ur. Taja Kramberger in Drago B. Rotar, 63–72. Koper: Založba Annales.
- --- 2006c. Habitus. V *Načela za refleksivno družbeno znanost in kritično preučevanje simbolnih dominacij*, ur. Taja Kramberger in Drago B. Rotar, 125–131. Koper: Založba Annales.
- Willig, Ida. 2013. Newsroom ethnography in a field perspective. *Journalism* 14 (3): 372–387.